

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Πολυτεχνική Σχολή

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

Διπλωματική Εργασία

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ Ο
ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ**

Φοιτητής: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΟΥΡΧΑΣ

Επιβλέποντες Καθηγητές: ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ - ΤΣΙΑΠΑ ΜΑΡΙΑ

Βόλος, 2021

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λπ., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 22/09/2021

Ονοματεπώνυμο: Γεώργιος Μπούρχας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση περιλαμβάνει θεσμικά όργανα και οργανισμούς προκειμένου να εξασφαλισθεί η ομαλή συνεργασία μεταξύ των χωρών και η λήψη αποφάσεων που αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής κάθε ευρωπαίου πολίτη. Το βασικό όργανο που συντονίζει και κατευθύνει τις δράσεις για χρηματοδότηση αποτελεί η Περιφερειακή Πολιτική. Η χρηματοδότηση επιτυγχάνεται ανά προγραμματικές περιόδους μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων, κάθε ένα από τα οποία έχει δικό του στόχο και κατευθύνσεις. Το επίπεδο ανάπτυξης των Ευρωπαϊκών χωρών παρουσιάζει ανομοιομορφίες. Κοινός στόχος της χρηματοδότησης των Διαρθρωτικών Ταμείων, λοιπόν, είναι η μείωση των ανισοτήτων και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος της μελέτης αποτελεί η διερεύνηση της συμβολής των διαρθρωτικών πόρων στην ανάπτυξη των περιφερειών της ΕΕ, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη το ζήτημα της χωρικής αυτοσυσχέτισης. Τέλος, τα συμπεράσματα της μελέτης έχουν ως σκοπό την ανάδειξη ύπαρξης χωρικών προτύπων στις περιφέρειες της ΕΕ οδηγώντας σε ανάλογες κατευθύνσεις και προσαρμογές της Περιφερειακής Πολιτικής και έπειτα ενίσχυσης της περιφερειακής συνοχής και επιπλέον του κατά πόσο οι διαρθρωτικοί πόροι έχουν ίδιο μέγεθος και μορφή επίδρασης σε όλες τις περιοχές, είτε είναι χωρικά ασύμμετροι. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο βαθμός επίδρασης των διαρθρωτικών πόρων διαφοροποιείται χωρικά τόσο μεμονωμένα για το κάθε ταμείο όσο και μέσω της χωρικής αλληλεπίδραση.

Λέξεις κλειδιά: Περιφερειακή Πολιτική, Πολιτική Συνοχής, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Διαρθρωτικά Ταμεία, Χωρική Αυτοσυσχέτιση, Χωρικά Υποδείγματα

THE CONTRIBUTION OF STRUCTURAL FUNDS TO THE DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF THE EUROPEAN UNION AND THE ROLE OF SPATIAL AUTOCORRELATION

ABSTRACT

The European Union includes institutions and instruments in order to ensure smooth cooperation between countries and to take decisions aimed at improving the living conditions of every European citizen. The main instrument that coordinates and directs the actions for financing is the Regional Policy. Funding is achieved through program periods with the Structural Funds, each of which has its own goal and directions. The level of development of European countries is uneven. The common goal of financing the Structural Funds, therefore, is to reduce inequalities and improve the quality of life of the citizens of all the Member States of the European Union. The aim of the study is to investigate the contribution of structural resources to the development of EU regions, while taking into account the issue of spatial autocorrelation. Finally, the conclusions of the study aim to highlight the existence of spatial standards in the EU regions leading to similar directions and adjustments of the Regional Policy and then strengthening regional cohesion and in addition to whether structural resources have the same size and effect in all areas, or are spatially asymmetric. The conclusion that emerges is that the degree of impact of structural resources varies spatially both individually for each fund and through spatial interaction.

Keywords: Regional Policy, Cohesion Policy, Regional Development, Structural Funds, Spatial Autocorrelation, Spatial Models

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους επιβλέποντες καθηγητές της διπλωματικής μου εργασίας, για την άψογη συνεργασία που είχαμε, την καθοδήγηση, καθώς και την στήριξη που μου παρείχαν. Με τις συμβουλές και τις ιδέες τους με βοήθησαν να κατανοήσω νέες έννοιες και να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου με νέα πράγματα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές του τμήματος που σε όλη την φοιτητική μου πορεία με βοήθησαν να αποκτήσω σημαντικές γνώσεις, να εξελιχθώ και να μπορέσω να χρησιμοποιήσω όλα όσα μου μεταδώσανε ως εφόδια στο μέλλον. Ευχαριστώ τους συμφοιτητές που στάθηκαν δίπλα μου σε δύσκολες και κρίσιμες στιγμές και για την όμορφη συνεργασία που είχαμε αυτά τα χρόνια.

Τέλος, δεν θα είχα καταφέρει τίποτα χωρίς την στήριξη των γονιών μου που πάντα με εμπνύχωναν και βρίσκονταν κοντά μου όταν τους χρειαζόμουν. Σας ευχαριστώ, λοιπόν, όλους όσους πιστέψατε σε εμένα και με τον τρόπο σας με βοηθήσατε να κλείσω αυτό το απαιτητικό κεφάλαιο στη ζωή μου.

Σας ευχαριστώ και θα συνεχίσω.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ.....	7
1.1 Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αναγκαιότητα και οι στόχοι της.....	7
1.2 Ιστορική Αναδρομή - Βασικοί σταθμοί της Περιφερειακής Πολιτικής.....	8
1.3 Όργανα και οργανισμοί που συμμετέχουν στην Περιφερειακή Πολιτική	11
1.4 Χρηματοδοτικό Πλαίσιο – Διαρθρωτικά Ταμεία που συσχετίζονται με την Περιφερειακή Πολιτική	12
1.5 Νέα Προγραμματική Περίοδος 2021 - 2027	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΧΩΡΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ	21
2.1 Το επίπεδο ανάπτυξης των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	21
2.2 Η έννοια της χωρικής αυτοσυσχέτισης	32
2.3 Χωρικά υποδείγματα περιφερειακής ανάπτυξης με χωρική αυτοσυσχέτιση	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΕ.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΥΠΟ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ	49
4.1 Περιφερειακά πρότυπα χωρικής αυτοσυσχέτισης	50
4.2 Συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη – ανάπτυξη οικονομετρικού υποδείγματος.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:	66

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Συνολικός προϋπολογισμός της ΕΕ για το 2014-2020	14
Εικόνα 2: Χρηματοδότηση Πολιτικής Συνοχής 2014-2020	16
Εικόνα 3: ESIF 2014-2020: Συνολικός προϋπολογισμός ανά χώρα	17
Εικόνα 4: Χάρτης - Κατηγορίες Περιφερειών για το ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΓΤΑΑ 2014	24
Εικόνα 5: Χάρτης - Μεταβολή στο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, 2000–2015	26
Εικόνα 6: Χάρτης - Μεταβολή στον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ 2000–2008.....	29
Εικόνα 7: Χάρτης - Μεταβολή στον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, 2008–2015.....	30
Εικόνα 8: Οδηγός ερμηνείας του Moran scatter plot	38
Εικόνα 9: Χάρτης - Global Moran	39
Εικόνα 10: Χάρτης - Local Moran's I - Ετήσιοι μέσοι ρυθμοί ανάπτυξης 1995–2002.....	41
Εικόνα 11: Διαγράμματα Ολικού δείκτη Moran's I έτους 2007	50
Εικόνα 12: EAFRD - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007	51
Εικόνα 13: ERDF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007	52
Εικόνα 14: ESF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007.....	53
Εικόνα 15: Total - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007	54
Εικόνα 16: Διαγράμματα Ολικού δείκτη Moran's I έτους 2018	54
Εικόνα 17: EAFRD - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018	55
Εικόνα 18: ERDF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018	56
Εικόνα 19: ESF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018.....	57
Εικόνα 20: Total - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018	58

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ιστορική Αναδρομή Περιφερειακής Πολιτικής	10
Πίνακας 2: Αποτελέσματα οικονομετρικής ανάλυσης	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

1.1 Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αναγκαιότητα και οι στόχοι της

Η Περιφερειακή Πολιτική ή αλλιώς η Πολιτική Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (European Commission, 2021g), αποτελεί τη βασική πολιτική επενδύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με χαρακτήρα οικονομικό, αλλά και κοινωνικό, που δραστηριοποιείται σε όλους τους τομείς της ΕΕ και σε όλα τα επίπεδα. Είναι, λοιπόν, μια επενδυτική πολιτική που επικεντρώνεται σε όλες τις περιφέρειες και πόλεις της ΕΕ, η οποία ενισχύει και στηρίζει την ανταγωνιστικότητα, την οικονομική ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη βελτιωμένη ποιότητα ζωής, καθώς και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Από μια άλλη οπτική, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια έκφραση αλληλεγγύης της ΕΕ με χώρες και περιφέρειες που δεν είναι τόσο αναπτυγμένες. Γενικά η στρατηγική της ΕΕ που στοχεύει την προώθηση της συνολικής αρμονικής ανάπτυξης των Κρατών Μελών και των περιφερειών της, συγχρόνως συνιστά μέρος της πολιτικής συνοχής της ΕΕ. Η πολιτική αυτή είναι εφικτό να υλοποιηθεί μέσω της συνεργασίας, τόσο εθνικών, όσο και περιφερειακών φορέων με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αφορά κάποιες συγκεκριμένες προγραμματικές περιόδους των 7 ετών, μέσα στις οποίες ορίζεται να υλοποιηθεί και να εφαρμοστεί (European Commission, 2015).

Πρωτεύον στόχος της Περιφερειακής Πολιτικής αποτελεί η ισόρροπη κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη όλων των Κρατών Μελών της ΕΕ. Οι υπόλοιποι βασικοί στόχοι της περιφερειακής πολιτικής, αποτελούν η αξιοποίηση και ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, με σκοπό τη δημιουργία νέων και κυρίως μόνιμων θέσεων εργασίας, η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για βιώσιμη ανάπτυξη, μέσω των οποίων θα καταφέρει τη μείωση των περιφερειακών, αλλά και κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς και θα εξασφαλίσει την προώθηση της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών και πόλεων της ΕΕ (Bachtler *et al.*, 2017).

1.2 Ιστορική Αναδρομή - Βασικοί σταθμοί της Περιφερειακής Πολιτικής

Για να κατανοηθεί πλήρως η Περιφερειακή Πολιτική, θα πρέπει να αναφερθεί το ιστορικό διαμόρφωσής της και πως προηγήθηκαν πολλές τροποποιήσεις και στάδια εξέλιξης, προκειμένου να καταλήξει στην σημερινή της μορφή. Αναφερόμενοι στα στάδια διαμόρφωσής της, μπορούν να ομαδοποιηθούν έως τώρα σε κάποιες σημαντικές χρονικές περιόδους 1958-1987, 1988-2006, 2007-2013, με την επόμενη 2014-2020 να αποτελεί την πιο πρόσφατη προγραμματική περίοδο με αφετηρία το έτος 2014. Η πρώτη χρονική περίοδος που είναι το διάστημα 1958-1987 και όπου ξεκινά η ιστορία της Περιφερειακής Πολιτικής, τέθηκε για πρώτη φορά το ζήτημα των περιφερειακών ανισοτήτων και έτσι γίνεται η χάραξη της Πολιτικής. Το έτος 1958 θεσπίζεται το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και μετά από χρόνια, το 1975 ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης με κύριο στόχο τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Με την είσοδο των χωρών της Νότιας Ευρώπης στα τέλη της δεκαετίας του 1980 αποφασίστηκε για τις επενδύσεις να ορίζονται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο αυτό των 5-7 ετών, καθώς ίσχυε μέχρι τότε η χρηματοδότηση ανά έτος.

Η δεύτερη χρονική περίοδος διαμόρφωσής της αποτελεί το διάστημα 1988-2006, ένα διάστημα με αρκετές μεταρρυθμίσεις, ξεκινώντας το 1988 με την είσοδο των χωρών της Ελλάδας, Ισπανίας και Πορτογαλίας όπου θεσπίστηκαν 4 βασικές αρχές που αφορούσαν την επικέντρωση σε φτωχότερες και λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, έναν πολυετή προγραμματισμό, τη συμμετοχή τόσο περιφερειακών, όσο και τοπικών εταίρων και τέλος την ύπαρξη στρατηγικού προσανατολισμού των επενδύσεων. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως το έτος 1986 υπογράφεται η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Πρόκειται για μια Συνθήκη που παρέχει τη βάση για ένα τεράστιο εξαετές πρόγραμμα με στόχο την επίλυση των προβλημάτων που έχουν σχέση με την ελεύθερη ροή του εμπορίου διαμέσου των συνόρων της ΕΕ και δημιουργεί την «ενιαία αγορά». Επίσης, το έτος 1993 δημιουργείτε το Ταμείο Συνοχής και στη συνέχεια έχουμε τον διπλασιασμό των πόρων για τα ταμεία στην περίοδο 1994-1999.

Το επόμενο έτος, όπου ξεκινάει και η προγραμματική περίοδος 2000-2006 που βασίζεται στην Ατζέντα 2000, η «στρατηγική της Λισαβόνας» μετατοπίζει τις προτεραιότητες της ΕΕ προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης, της απασχόλησης και της καινοτομίας. Η Ατζέντα 2000 ήταν ένα πρόγραμμα δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κύριος στόχος του οποίου ήταν η μεταρρύθμιση της Γεωργικής Πολιτικής και της Περιφερειακής Πολιτικής, και η δημιουργία ενός νέου χρηματοδοτικού πλαισίου για τα έτη 2000-2006, Στη συνέχεια με την ένταξη νέων Κρατών Μελών το 2004 ο πληθυσμός της ΕΕ αυξάνεται και έτσι διατίθεται ειδικός προϋπολογισμός για τα νέα μέλη (2004-2006). Στο

διάστημα της προγραμματικής περιόδου 2007-2013, που βασίζεται στη Συνθήκη της Λισαβόνας, γίνεται διάθεση μέρους του προϋπολογισμού για περιβαλλοντική υποδομή και μέτρα για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως το βασικό πλαίσιο το οποίο διαμόρφωσε τις προτεραιότητες της προγραμματικής περιόδου 2007-2013 που είναι η Συνθήκη της Λισαβόνας που υπογράφηκε το 2007 ('Συνθήκη της Λισαβόνας 13 Δεκεμβρίου 2007', 2007), είχε σκοπό να προσθέσει μια τρίτη διάσταση στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών στην ΕΕ, αυτή της οικονομικής – κοινωνικής – εδαφικής Συνοχής. Επιπλέον, δίνει έμφαση στις αγροτικές περιοχές, τις ζώνες που γίνεται η βιομηχανική μετάβαση και τις περιοχές που μαστίζονται από σοβαρά και μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά προβλήματα, όπως οι υπερβόρειες περιοχές που είναι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες και οι νησιωτικές, διασυνωριακές και ορεινές περιοχές. Η εδαφική πολυμορφία, λοιπόν, που χαρακτηρίζει την ΕΕ έχει ως αποτέλεσμα να οξύνει τα προβλήματα των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών. «Κανένας Ευρωπαίος πολίτης δεν θα πρέπει να μένει πίσω και να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, για παράδειγμα όσον αφορά την πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες, τη στέγαση ή τις ευκαιρίες απασχόλησης, απλώς και μόνο επειδή ζει σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια και όχι σε κάποια άλλη» ('Συνθήκη της Λισαβόνας 13 Δεκεμβρίου 2007', 2007).

Τέλος, το διάστημα 2014-2020 όπου αποτελεί και την πιο πρόσφατη προγραμματική περίοδο και βασίζεται στη Στρατηγική Ευρώπη 2020, μια Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, εισάγονται νέοι κανόνες και επιδιώκεται η βελτίωση της επικέντρωσης σε αποδόσεις και αποτελέσματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, no date). Οι γενικοί στόχοι της ΕΕ για το 2014-2020 είναι η αύξηση της απασχόλησης στο 75 % των ατόμων ηλικίας 20-64 ετών, το 3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της ΕΕ να επενδύεται σε Έρευνα και Καινοτομία, όσον αφορά την Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα στοχεύει στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20 % από τα επίπεδα του 1990, εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης, στόχος στην εκπαίδευση αποτελεί η μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου κάτω από 10% και τέλος στοχεύεται η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Αναλυτικά, με χρονολογική σειρά απεικονίζονται οι βασικοί σταθμοί:

1957	Πρώτη αναφορά για περιφερειακές διαφορές στη Συνθήκη της Ρώμης.
1958	Θεσπίζεται το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.
1975	Δημιουργείται το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.
1986	Θεσπίζεται η νομική βάση για την «Περιφερειακή Πολιτική» στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.
1988	Για την προσαρμογή στην ένταξη της Ελλάδας (1981), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (1986), τα διαρθρωτικά ταμεία ενσωματώνονται στην κυρίαρχη «Πολιτική Συνοχής». Προϋπολογισμός: 64 δις Ευρωπαϊκές Λογιστικές Μονάδες.
1993	Η Συνθήκη του Μάαστριχτ εισάγει το Ταμείο Συνοχής, την Επιτροπή των Περιφερειών και την αρχή της επικουρικότητας.
1994-1999	Διπλασιάζονται οι πόροι για τα Ταμεία ώστε να είναι ισόποσα με ένα τρίτο του προϋπολογισμού της ΕΕ.
1995	Προστίθεται ειδικός στόχος για τη στήριξη των αραιοκατοικημένων περιοχών της Φινλανδίας και της Σουηδίας.
2000	Η «στρατηγική της Λισαβόνας» μεταθέτει τις προτεραιότητες της ΕΕ προς την ανάπτυξη, τις θέσεις εργασίας και την καινοτομία.
2000-2006	Οι προτεραιότητες αυτής της περιόδου αντικατοπτρίζουν τους στόχους της στρατηγικής της Λισαβόνας. Προενταξιακοί μηχανισμοί παρέχουν χρηματοδότηση και εμπειρογνωμοσύνη στις χώρες που αναμένουν να προσχωρήσουν στην ΕΕ.
2004	Εντάσσονται δέκα νέες χώρες, αυξάνοντας τον πληθυσμό της ΕΕ κατά 20% αλλά το ΑΕγχΠ της κατά μόλις 5%. Διατίθεται ειδικός προϋπολογισμός για τα νέα Κράτη Μέλη (2004-06).
2007-2013	Διατίθεται το 30% του προϋπολογισμού για περιβαλλοντική υποδομή και μέτρα για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, και 25% για έρευνα και καινοτομία.
2014-2020	Η νέα προγραμματική περίοδος εισάγει απλοποιημένους κοινούς κανόνες και βελτίωση της επικέντρωσης σε αποδόσεις και αποτελέσματα. Ο προϋπολογισμός των 351,8 δις EUR εστιάζει ιδιαίτερα σε 11 θεματικούς στόχους που θα βοηθήσουν στην υλοποίηση των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Πίνακας 1: Ιστορική Αναδρομή Περιφερειακής Πολιτικής

(Πολιτική Συνοχής της ΕΕ 2014-2020, 2014)

1.3 Όργανα και οργανισμοί που συμμετέχουν στην Περιφερειακή Πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Ένωση περιλαμβάνει θεσμικά όργανα και οργανισμούς προκειμένου να εξασφαλισθεί η ομαλή συνεργασία μεταξύ των χωρών και η λήψη αποφάσεων που αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής κάθε ευρωπαίου πολίτη. Η επιτυχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον ασυνήθιστο τρόπο λειτουργίας της, καθώς οι χώρες που αποτελούν την Ένωση, δηλαδή τα Κράτη μέλη της, συνεχίζουν να είναι ανεξάρτητα κυρίαρχα έθνη, αλλά συνενώνουν τις εθνικές κυριαρχίες τους ούτως ώστε να αποκτήσουν ισχύ και παγκόσμια επιρροή την οποία καμία δεν θα μπορούσε να έχει μόνη της (European Commission, 2007). Έτσι, υπάρχουν κάποια θεσμικά όργανα λήψης κοινών αποφάσεων, τα βασικότερα από τα οποία είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ) άμεσα εκλεγόμενο σώμα της ΕΕ με νομοθετική, εποπτική και δημοσιονομική αρμοδιότητα, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποτελεί τη φωνή των κρατών μελών της ΕΕ και θεσπίζει τη νομοθεσία τη και συντονίζει τις πολιτικές της και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή που προάγει το γενικό συμφέρον της ΕΕ προτείνοντας και επιβάλλοντας νομοθεσία, καθώς και εφαρμόζοντας πολιτικές και τον προϋπολογισμό της ΕΕ (European Commission, 2021i). Πρέπει να τονιστεί πως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ένα από τα πιο βασικά θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συντάσσει προτάσεις για νέα νομοθεσία και διαχειρίζεται σε καθημερινή βάση την εφαρμογή των πολιτικών και τη διάθεση των κονδυλίων της ΕΕ. Μια, λοιπόν, αρμοδιότητα της είναι και ο έλεγχος εφαρμογής της Περιφερειακής Πολιτικής, καθώς και η περαιτέρω διαμόρφωσή της.

Οι προτεραιότητες και οι γενικές πολιτικές κατευθύνσεις της ΕΕ καθορίζονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που κρίνεται ακόμη ένα σημαντικό θεσμικό όργανο, καθώς σε αυτό συνεδριάζουν οι ηγέτες όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον όργανα που συμμετέχουν ενεργά στη λειτουργία της ΕΕ είναι η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή που αντιπροσωπεύει τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών, όπως οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι, η Επιτροπή των Περιφερειών εκπροσωπεί την τοπική αυτοδιοίκηση και την περιφερειακή διοίκηση, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, καθώς και άλλοι οργανισμοί που εκτελούν ορισμένα τεχνικά, επιστημονικά ή διοικητικά καθήκοντα (Περιφέρεια Αττικής, 2021).

1.4 Χρηματοδοτικό Πλαίσιο – Διαθρωτικά Ταμεία που συσχετίζονται με την Περιφερειακή Πολιτική

Ένας μεγάλος αριθμός έργων πραγματοποιείται μέσω της Περιφερειακής Πολιτικής και γι' αυτό το λόγο χρειάζεται ένα τεράστιο ποσό χρημάτων προκειμένου να επιτευχθούν. Η ύπαρξη κάποιων ταμείων που χρηματοδοτούν αυτό το εγχείρημα αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής. Έτσι, τα βασικά ταμεία χρηματοδότησης είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) που είναι συνδεδεμένο με την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ και λειτουργεί σε περιφερειακό επίπεδο, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και τέλος το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ) που καλύπτει τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ. Προκειμένου, όμως, να λαμβάνονται υπόψη και θέματα ανάπτυξης που αφορούν τον αγροτικό, αλιευτικό και θαλάσσιο χώρο, η χρηματοδότηση στρέφεται και σε ακόμα δυο ταμεία, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ). Συνολικά αυτά τα πέντε ταμεία χρηματοδότησης αποτελούν τα Ευρωπαϊκά Διαθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ). (European Commission, 2021g). Επιπλέον, είναι σημαντικό να τονιστεί πως η πολιτική συνοχής για το διάστημα 2014-2020 που αποτελεί και την πρόσφατη προγραμματική περίοδο, εστιάζει σε έντεκα θεματικούς στόχους (*Themes - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, no date).

Οι θεματικοί αυτοί στόχοι που αλλιώς αποκαλούνται και ως «θεματική επικέντρωση» αποτελούν:

- Έρευνα και καινοτομία
- Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών
- Ανταγωνιστικότητα των ΜΜΕ
- Οικονομία με μειωμένη χρήση άνθρακα
- Κλιματική αλλαγή και πρόληψη κινδύνων
- Περιβάλλον και αποδοτική διαχείριση πόρων
- Δίκτυα μεταφορών και ενέργειας
- Απασχόληση και αγορά εργασίας
- Κοινωνική ένταξη
- Εκπαίδευση και κατάρτιση
- Βελτιωμένη δημόσια διοίκηση

Αναλύοντας τα τρία βασικά Ταμεία ξεχωριστά θα δούμε πως κοινός τους στόχος αποτελεί η μείωση των ανισοτήτων και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών.

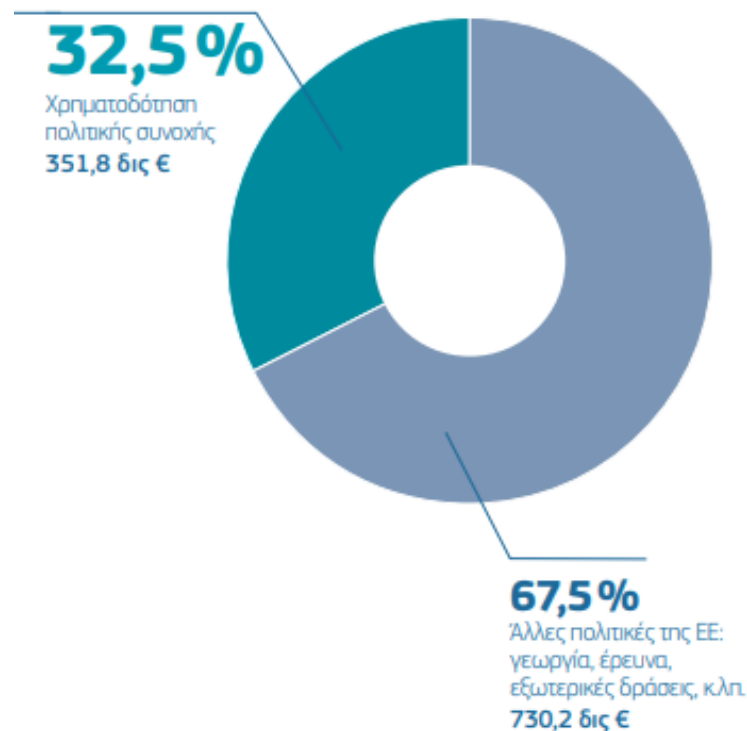
Αρχικά, το ΕΤΠΑ στοχεύει στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εντοπίζοντας και επιλύοντας ανισοροπίες μεταξύ περιφερειών. Επικεντρώνεται σε κάποιους βασικούς τομείς που χαρακτηρίζονται και ως τομείς προτεραιότητας για αυτό το ταμείο και αφορούν την έρευνα και καινοτομία, ψηφιακό θεματολόγιο, στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και τέλος στο ζήτημα της οικονομίας με μειωμένη χρήση άνθρακα. (European Commission, 2021f). Βασική αρχή αυτού του ταμείου είναι ο τρόπος κατανομής των πόρων που αφορούν τους παραπάνω βασικούς τομείς και γίνεται κατά προτεραιότητα με βάση το βαθμό ανάπτυξης των περιφερειών. Πιο συγκεκριμένα, στις πιο αναπτυγμένες περιφέρειες τουλάχιστον το 80% της χρηματοδότησης θα πρέπει να σχετίζεται με δυο το λιγότερο, από τους προαναφερόμενους τομείς προτεραιότητας, Στις περιφέρειες μετάβασης, ισχύει για το 60% της χρηματοδότησης και αντίστοιχα για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες για το 50%.

Συνεχίζοντας με το ΕΚΤ (European Commission, 2021e), το ταμείο αυτό επικεντρώνεται στην επένδυση του ίδιου του ανθρώπου, ενισχύοντας τις ευκαιρίες απασχόλησης και εκπαίδευσης σε όλη την ΕΕ. Βασικός του στόχος αποτελεί και η δημιουργία ενός κλίματος που προστατεύει ευάλωτους ανθρώπους που κινδυνεύουν από το φαινόμενο της φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 έχει οριστεί να εστιάσει σε 4 από τους βασικούς θεματικούς στόχους της περιφερειακής πολιτικής, που είναι η προώθηση της απασχόλησης και ενίσχυσης της κινητικότητας των εργαζομένων, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης και εξάλειψης του φαινομένου της φτώχειας, επένδυση στον κλάδο της εκπαίδευσης και στην ενίσχυση της θεσμικής επάρκειας και δημόσιας διοίκησης. Επίσης, το ΕΚΤ θα παρέχει το 20% των επενδύσεων για δραστηριότητες που θα βοηθήσουν στην καταπολέμηση της φτώχειας και θα ενισχύσουν την κοινωνική ένταξη.

Το Ταμείο Συνοχής (European Commission, 2021j) και αυτό με την σειρά του έχει ως βασικό στόχο την εξάλειψη τόσο των οικονομικών, όσο και των κοινωνικών ανισοτήτων στα Κράτη Μέλη της ΕΕ στα οποία το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) ανά κάτοικο υπολογίζεται κάτω από το 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου, βασιζόμενο παράλληλα στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Ανάλογα λοιπόν το ΑΕΕ των Κρατών Μελών σε κάθε προγραμματική περίοδο, το ταμείο αυτό θα απευθύνεται στις αντίστοιχες χώρες. Ενδεικτικά για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 αφορά χώρες όπως Βουλγαρία, Κροατία,

Κύπρο, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία. Συνολικά διατίθενται 63,3 δεσ ευρώ από αυτό το ταμείο για μεγάλης έκτασης δραστηριότητες όπως διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών και έργα που σχετίζονται με το περιβάλλον συμπεριλαμβάνοντας έργα για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, δημόσια μεταφορικά μέσα, καθώς και στηρίζει τις συνδυαζόμενες μεταφορές.

Αυτά τα τρία ταμεία εξασφαλίζουν ένα μεγάλο χρηματικό ποσό που αγγίζει το 32% του συνολικού προϋπολογισμού της ΕΕ (δηλαδή γύρω στα 1,08 δις ευρώ) για να στηρίξουν τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων.

Εικόνα 1: Συνολικός προϋπολογισμός της ΕΕ για το 2014-2020

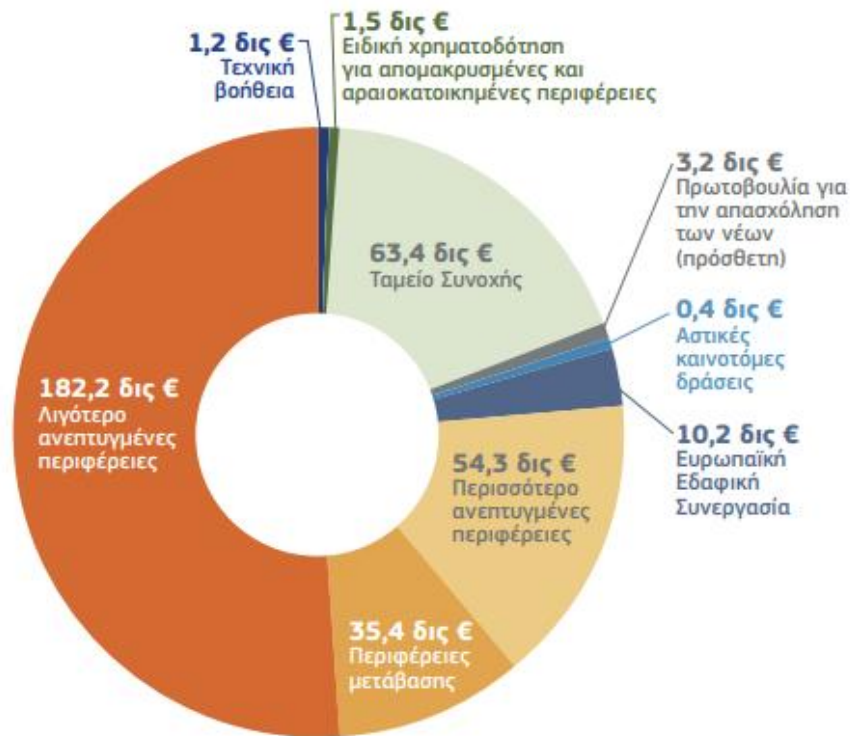
(Πολιτική Συνοχής της ΕΕ 2014-2020, 2014)

Μάλιστα στην προγραμματική περίοδο 2000-2006 κατορθώθηκε να δημιουργηθούν περίπου ένα εκατομμύριο νέες θέσεις εργασίας σε επίπεδο ΕΕ και πιο συγκεκριμένα σε δημιουργία 38.000 μόνιμων και υψηλού επιπέδου θέσεων εργασίας στο πεδίο της έρευνας.

(Hahn, 2012). Με την ενδυνάμωση του τομέα της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας η πολιτική συνοχής έχει ως στόχο τη δημιουργία ενός κλίματος όπου όλες οι περιφέρειες της ΕΕ θα μπορούν να αναπτύσσονται και να εξελίσσονται σε ένα κοινό επίπεδο, επιτυγχάνοντας την κοινωνική, οικονομική, αλλά και χωρική συνοχή.

Στην πιο πρόσφατη προγραμματική περίοδο που αφορά το χρονικό διάστημα 2014-2020, το ποσό που διατέθηκε ανήλθε στα 351,8 δισεκατομμύρια ευρώ για μέτρα της πολιτικής συνοχής στα 28 Κράτη Μέλη της ΕΕ, ποσό που αγγίζει περίπου το ένα τρίτο του συνολικού προϋπολογισμού της ΕΕ. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις κάθε χώρας αποφασίζουν και ορίζουν πως θα κατανεμηθούν τα κονδύλια στο Συμβούλιο της ΕΕ. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, αν και η πολιτική αφορά όλες τις περιφέρειες και πόλεις της ΕΕ, δίνεται προτεραιότητα σε περιφέρειες και πόλεις εκείνων των χωρών, των οποίων η ανάπτυξη υστερεί. Πιο αναλυτικά η χρηματοδότηση έγινε με τον παρακάτω τρόπο:

- 182,2 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 52% του συνολικού διαθέσιμου ποσού, προορίστηκαν για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, οι οποίες έχουν ΑΕΠ κάτω από το 75% του μέσου όρου της ΕΕ-27 (τα 6,8 δις ευρώ κατανεμήθηκαν σε αντίστοιχες ελληνικές περιφέρειες)
- 35 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 10% του συνολικού διαθέσιμου ποσού, προορίστηκαν για περιφέρειες μετάβασης, με ΑΕΠ μεταξύ 75% και 90% του μέσου όρου της ΕΕ (τα 2,6 δις ευρώ κατανεμήθηκαν σε αντίστοιχες ελληνικές περιφέρειες) και
- 54 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή το 15% του συνολικού διαθέσιμου ποσού, προορίστηκαν για πιο ανεπτυγμένες περιφέρειες, με ΑΕΠ πάνω από το 90% του μέσου όρου της ΕΕ (τα 2,5 δις ευρώ κατανεμήθηκαν σε αντίστοιχες ελληνικές περιφέρειες).

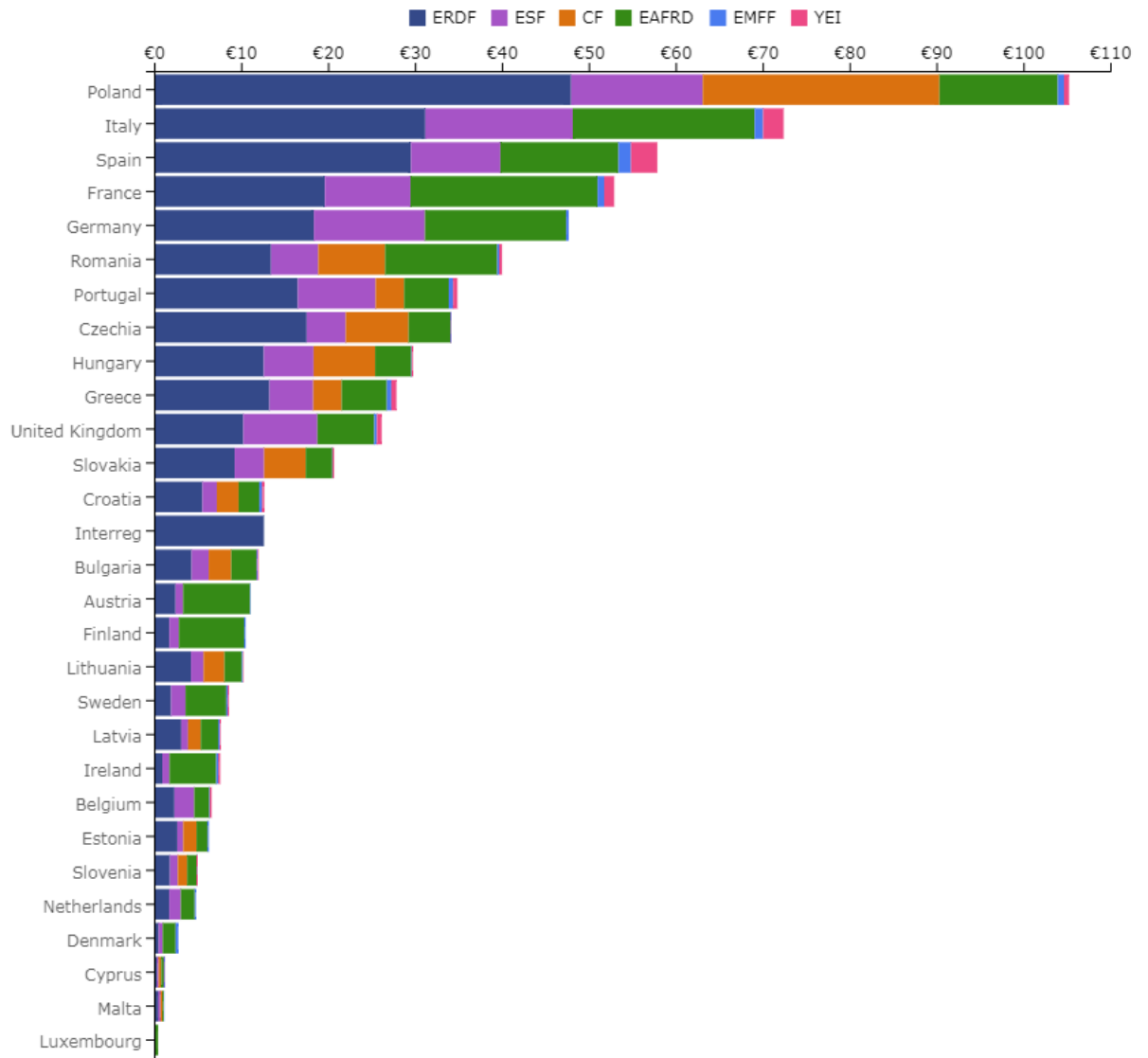

Εικόνα 2: Χρηματοδότηση Πολιτικής Συνοχής 2014-2020

(Πολιτική Συνοχής της ΕΕ 2014-2020, 2014)

Για την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 περιλαμβάνεται διάγραμμα με ένα σύνολο δεδομένων από εγκεκριμένους χρηματοοικονομικούς πίνακες, που παρέχει πληροφορίες σχετικά με την προγραμματισμένη συνολική χρηματοδότηση, στο πλαίσιο των διαφόρων Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ) σε τρέχουσες τιμές ανά χώρα. Τα Ταμεία των οποίων ο συνολικός προϋπολογισμός απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα κατά σειρά είναι: το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Ταμείο Ναυτιλίας και Αλιείας και πηγή χρηματοδότησης του προγράμματος Youth Employment Initiative (Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων). Η ΕΕ ξεκίνησε το πρόγραμμα αυτό το 2012 για να παρέχει υποστήριξη στους νέους που ζουν σε περιοχές όπου η ανεργία των νέων ήταν υψηλότερη από 25% (European Commission, 2021d).

ESIF 2014-2020: Total budget by Country, EUR billion (daily update)

Refresh Date: 19/07/2021

Εικόνα 3: ESIF 2014-2020: Συνολικός προϋπολογισμός ανά χώρα

(European Commission, 2021b)

Η Ελλάδα, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα βρίσκεται στην 10η θέση του συνολικού προϋπολογισμού για την περίοδο 2014-2020, μιας και αυτή η περίοδος αποτελεί το σταθμό ανάκαμψης της χώρας μετά την κρίση και προσπαθεί να ενισχυθεί οικονομικά.

1.5 Νέα Προγραμματική Περίοδος 2021 - 2027

Η νέα προγραμματική περίοδος που αφορά τα έτη 2021 – 2027 αποτελεί μια περίοδο που ξεκινά εν μέσω μιας παγκόσμιας πανδημίας γνωστής και ως COVID-19. Η έξαρση της πανδημίας επιβραδύνει όλες τις διαδικασίες ανάκαμψης και ανάπτυξης των περιφερειών τόσο στη χώρα μας, όσο και σε όλες τις περιφέρειες στην Ευρώπη. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του COVID-19 παραμένουν αβέβαιες και σαφώς ποικίλουν από χώρα σε χώρα, αλλά και μεταξύ των διαφόρων κλάδων. Θα χρειαστούν επιπλέον συντονισμένα μέτρα πολιτικής τόσο σε τοπικό, όσο και σε εθνικό επίπεδο προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι απώλειες στην οικονομία που έχει επιφέρει η πανδημία. Στην Ελλάδα προτάσσονται δράσεις σε βασικούς τομείς για να αξιοποιήσουν οι ελληνικές περιφέρειες μακροπρόθεσμες ευκαιρίες ανάπτυξης (OECD-Greece, 2020). Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν την ενίσχυση περιφερειακών πολιτικών, ώθηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας τοπικών θέσεων εργασίας σε όλες τις περιφέρειες, καθώς και την προώθηση της ποιοτικής απασχόλησης και της κοινωνικής ένταξης και την ενδυνάμωση της διασύνδεσης και της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις περιφέρειες.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, αντιμετώπισης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19, αλλά και για την προσπάθεια της ευρωπαϊκής οικονομίας να ανακάμψει από αυτήν την πανδημία, οι Αρχηγοί των Κρατών-Μελών και πρόσφατα και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συμφώνησαν με βάση τη σχετική πρόταση της Επιτροπής, σε ένα πολύ σημαντικό πακέτο ανάκαμψης για την περίοδο 2021-2027, το οποίο συνδυάζει το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (ΠΔΠ) με το νέο μέσο ανάκαμψης "Next Generation EU" (European Commission, 2021h). Με προϋπολογισμό 806,9 δισεκατομμυρίων ευρώ, το Next Generation EU θα βοηθήσει στην αποκατάσταση της άμεσης οικονομικής και κοινωνικής ζημίας που προκαλείται από την πανδημία του κοροναϊού και θα καταστήσει την ΕΕ κατάλληλη για το μέλλον. Επίσης, θα βοηθήσει στην οικοδόμηση μιας ΕΕ μετά το COVID-19 που είναι πιο πράσινη, πιο ψηφιακή, πιο ανθεκτική και πιο κατάλληλη για τις τρέχουσες και τις επικείμενες προκλήσεις. (European Commission, 2021c). Η κεντρική ιδέα του Ευρωπαϊκού πακέτου ανάκαμψης βασίζεται σε τέσσερις στόχους πολιτικής:

1. Προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής της Ένωσης
2. Ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής ανθεκτικότητας
3. Μετριασμός των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων της κρίσης
4. Υποστήριξη του πράσινου και ψηφιακού μετασχηματισμού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον επόμενο μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της ΕΕ που αποτελεί η περίοδος 2021-2027, προτείνει τον εκσυγχρονισμό της Πολιτικής Συνοχής, της

κύριας επενδυτικής πολιτικής της ΕΕ, ορίζοντας πέντε κύριους στόχους (European Commission, 2021a). Οι στόχοι αυτοί αποτελούν:

1. Μια πιο έξυπνη Ευρώπη, μέσω της καινοτομίας, της ψηφιοποίησης, του οικονομικού μετασχηματισμού και της υποστήριξης σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.
2. Μια πιο πράσινη, απαλλαγμένη από άνθρακα Ευρώπη, εφαρμόζοντας τη Συμφωνία του Παρισιού και επενδύοντας σε ενεργειακή μετάβαση, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.
3. Μια πιο συνδεδεμένη Ευρώπη, με στρατηγικές μεταφορές και ψηφιακά δίκτυα.
4. Μια πιο Κοινωνική Ευρώπη, που θα υλοποιεί τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων και θα υποστηρίζει ποιοτική απασχόληση, εκπαίδευση, δεξιότητες, κοινωνική ένταξη και ίση πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.
5. Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες, υποστηρίζοντας τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης και βιώσιμη αστική ανάπτυξη σε ολόκληρη την ΕΕ.

Στις 25 Ιουνίου του 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποκτά την έγκριση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο των πολιτικών συμφωνιών σχετικά με το νομοθετικό πακέτο 2021-2027 για την Πολιτική Συνοχής με προϋπολογισμό που αγγίζει τα 373 δισεκατομμύρια ευρώ (B2EU|CONSULTING, 2021). Το πακέτο περιλαμβάνει τους ακόλουθους κανονισμούς:

1. Κανονισμούς για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ), όπου ορίζονται ειδικές διατάξεις για το ΕΤΠΑ (με προϋπολογισμό 226 δισεκατομμύρια ευρώ) και για το ΤΣ (με προϋπολογισμό 48 δισεκατομμύρια ευρώ). Το ΕΤΠΑ θα συμβάλει στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην ΕΕ με τη διόρθωση των ανισοροπιών μεταξύ των περιφερειών του, επιτυγχάνοντας παράλληλα τις πολιτικές προτεραιότητες της Ένωσης μέσω θεματικής συγκέντρωσης πόρων. Το ΤΣ θα υποστηρίξει έργα στον τομέα του περιβάλλοντος και των διευρωπαϊκών δικτύων στον τομέα των υποδομών μεταφορών,
2. Τον κανονισμό για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Plus (ΕΚΤ +), ο οποίος ορίζει ειδικές διατάξεις για το ΕΚΤ +. Θα είναι το βασικό χρηματοδοτικό μέσο για την εφαρμογή του ευρωπαϊκού πυλώνα των κοινωνικών δικαιωμάτων, τη στήριξη των θέσεων εργασίας και τη δημιουργία μιας δίκαιης και κοινωνικά συμμετοχικής κοινωνίας. Θα παράσχει επίσης τους απαραίτητους πόρους στα κράτη μέλη για την ανάκαμψη των κοινωνιών και των οικονομιών μας μετά την κρίση του ιού κοροναϊού. Με προϋπολογισμό 99,3 δισεκατομμυρίων ευρώ

για την περίοδο 2021-2027, τα κράτη μέλη μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα χρήματα για να δημιουργήσουν και να προστατεύσουν ευκαιρίες απασχόλησης, να προωθήσουν την κοινωνική ένταξη, να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και να δώσουν στους εργαζόμενους τις δεξιότητες που απαιτούνται για την ψηφιακή και πράσινη μετάβαση.

Είναι σημαντικό να τονιστεί και η δημιουργία και λειτουργία ενός νέου ταμείου του Just Transition Fund (JTF), το οποίο συμπληρώνει το σύνολο των κονδυλίων πολιτικής συνοχής που διατίθενται για το 2021-2027. Το Just Transition Fund είναι ένα νέο ταμείο πολιτικής συνοχής με συνολικό προϋπολογισμό 19,2 δισεκατομμυρίων ευρώ. Στόχος του είναι να μετριάσει το κοινωνικό και οικονομικό κόστος που προκύπτει από τη μετάβαση προς μια ουδέτερη από το κλίμα οικονομία, μέσω ενός ευρέος φάσματος δραστηριοτήτων που στοχεύουν κυρίως στη διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας και στη βοήθεια των ανθρώπων να προσαρμοστούν σε μια μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΧΩΡΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ

2.1 Το επίπεδο ανάπτυξης των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ε.Ε. αποτελεί ένα από τα πιο ισχυρά και αναπτυγμένα μέρη του κόσμου, παρότι στο εσωτερικό της διαπιστώνονται μεγάλες διαφορές στα επίπεδα ευημερίας και στο βαθμό ανάπτυξης, τόσο μεταξύ των κρατών μελών της όσο και των περιφερειών της. Συγκρίνοντας τις χώρες της ΕΕ μεταξύ τους μπορεί κανείς να διαπιστώσει πως μια χώρα μπορεί να είναι πολλές φορές πλουσιότερη από μια άλλη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαμόρφωσε μια περιφερειακή πολιτική που στοχεύει στην ανάπτυξη όλων των περιφερειών του κάθε κράτους μέλους της. Η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις περιφέρειες των χωρών μελών της, διεξάγεται με συντονισμένο τρόπο και σε στενή συνεργασία με τις εθνικές και τοπικές αρχές και κυρίως με σεβασμό στις αρμοδιότητες όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Κάθε χώρα της Ε.Ε. και πιο συγκεκριμένα κάθε περιφέρεια κατέχει ορισμένα πλεονεκτήματα, αγαθά, μοναδικές δυνατότητες και πολιτικές που τις καθιστούν διαφορετικές μεταξύ τους. Όλα τα παραπάνω που κατέχει μια περιφέρεια, καθορίζουν σημαντικά τη σχετική βιώσιμη πορεία ανάπτυξης και τον βαθμό επίδοσής της. Λόγω του διαφορετικού βαθμού ανάπτυξης κάθε περιφέρειας, δημιουργούνται ορισμένες ανισότητες. Η περιφερειακή ανάπτυξη είναι ένα ενδογενές φαινόμενο και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να το λάβουν αυτό υπόψη κατά τον σχεδιασμό πολιτικών για την προώθηση της διάδοσης της γνώσης, της καινοτομίας και της τοπικής επιχειρηματικότητας (Cornett, 2009). Η περιφερειακή ανάπτυξη, λοιπόν, αποτελεί την άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ των διαφορετικών περιφερειών των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τονίζοντας πως οι ανισότητες αυτές αφορούν διαφορετικούς τομείς και συναντώνται σε διάφορα επίπεδα. Γενικά, η παρουσία περιφερειακών ανισοτήτων, δυστυχώς αποτελεί πλέον κάτι το δεδομένο και κρίνεται αναπόφευκτη. Έτσι, η περιφερειακή ανάπτυξη στοχεύει στο να μειώσει όσο το δυνατόν σε μεγαλύτερο βαθμό το αναπτυξιακό χάσμα που χωρίζει τις διάφορες περιφέρειες.

Η παρουσία των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών, αποτελεί έναν από τους λόγους που η Ε.Ε. διαμορφώνει και εφαρμόζει διάφορες πολιτικές προκειμένου όχι μόνο να αντιμετωπίσει τα υπάρχοντα προβλήματα, αλλά και να αποτρέψει την δημιουργία νέων στο μέλλον, μέσω της ορθής εφαρμογής αυτών των πολιτικών και της συνεχής βελτίωσής τους.

Η πολιτική που σχετίζεται με τη μείωση των υπαρχουσών περιφερειακών ανισοτήτων, αλλά και της πρόληψης της δημιουργίας νέων, αποτελεί η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική και το επιτυγχάνει μέσω της διανομής των ευρωπαϊκών πόρων προς τις περιοχές που παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα, βασιζόμενη στα χρηματοοικονομικά μέσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα οποία έγινε και λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο, γνωστά και ως Διαρθρωτικά Ταμεία. Η Περιφερειακή Πολιτική επιτρέπει στην Ε.Ε. να δραστηριοποιείται σε κρίσιμους τομείς, με βασικό στόχο την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης των περιφερειών της. Κάθε Ευρωπαϊκή περιφέρεια μπορεί να επωφεληθεί από τη στήριξη των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ) , αλλά σε κάθε προγραμματική περίοδο πραγματοποιούνται τροποποιήσεις που αφορούν τον βαθμό, καθώς και τον τρόπο ενίσχυσης κάθε μίας από αυτές. Βέβαια, ο βαθμός στήριξης εξαρτάται άμεσα κυρίως από τη θέση της κάθε περιφέρειας σε σχέση με το μέσο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, καθώς και από άλλα κριτήρια στη διάθεση των πόρων όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση κ.α. . Εξετάζοντας την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 το επίπεδο στήριξης βασίζεται στη θέση της κάθε περιφέρειας σε σχέση με το μέσο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ της Ε.Ε. των 27 κρατών μελών (εξαιρουμένης της Κροατίας) και η διάκριση των περιφερειών γίνεται σε τρεις κατηγορίες. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015)

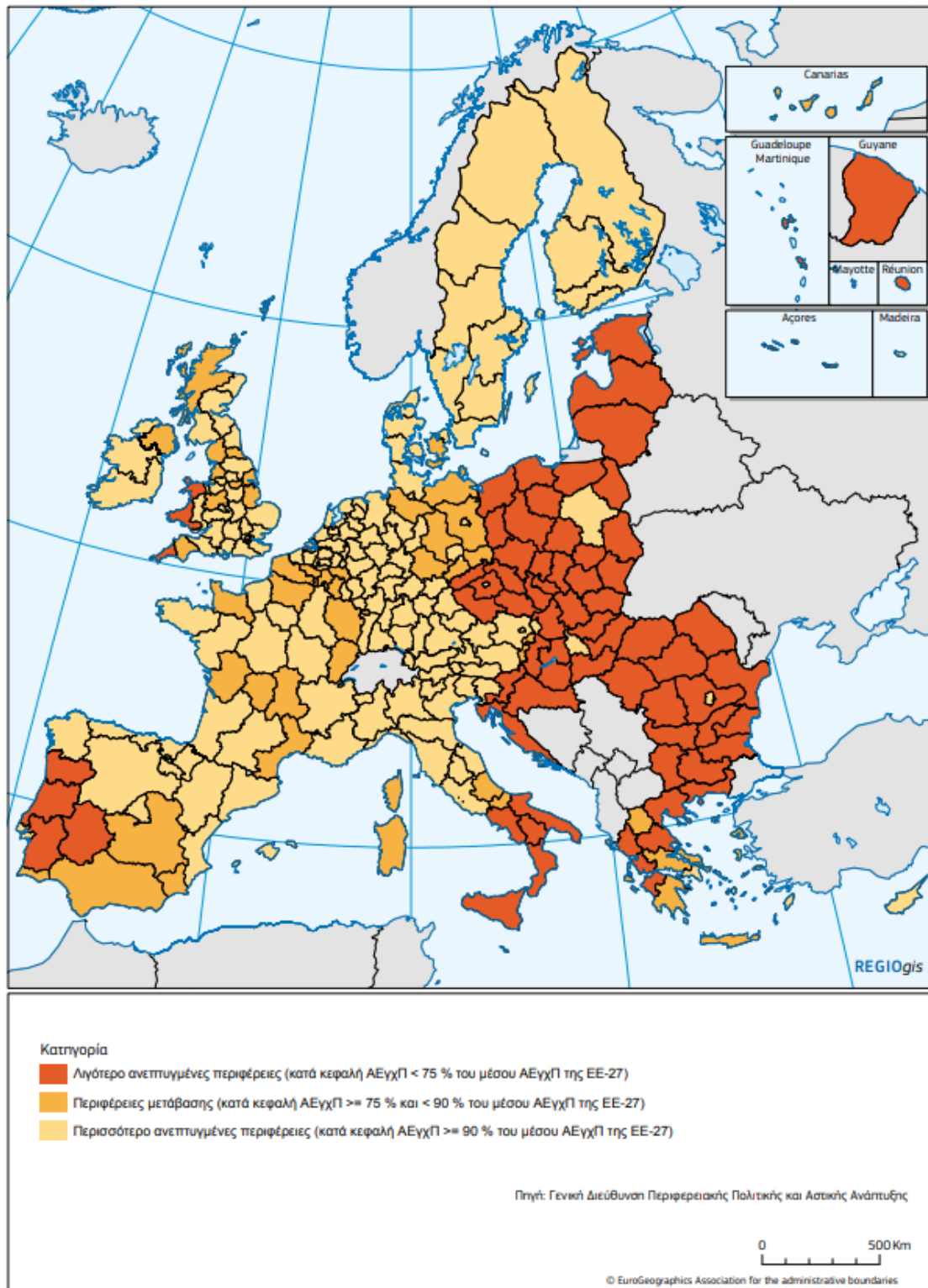
Αυτές οι τρεις κατηγορίες είναι:

- Λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες: εκείνες των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕγχΠ είναι λιγότερο από 75% του μέσου ΑΕγχΠ της ΕΕ-27.
- Περιφέρειες μετάβασης: εκείνες των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕγχΠ είναι μεταξύ 75% και 90% του μέσου ΑΕγχΠ της ΕΕ-27, αυτή η κατηγορία αντικατέστησε τους μηχανισμούς σταδιακής εισόδου και σταδιακής εξόδου που εφαρμόστηκαν κατά την προηγούμενη χρηματοδοτική περίοδο.
- Περισσότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες: εκείνες των οποίων το κατά κεφαλή ΑΕγχΠ είναι πάνω από 90% του μέσου ΑΕγχΠ της ΕΕ-27.

Στη συνέχεια παρατίθεται χάρτης που απεικονίζει αυτές τις τρεις κατηγορίες.

Όπως φαίνεται και στον παρακάτω χάρτη (Εικόνα 4) οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες συγκεντρώνονται κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη και μικρό μέρος της Ιβηρικής Χερσονήσου. Αυτό συμβαίνει, διότι αυτές οι περιφέρειες ανήκουν σε χώρες που βίωσαν εντονότερα την κρίση και πασχίζουν να ανταπεξέλθουν τα προβλήματα να οποία άφησε στο πέρασμά της. Πέρα από την κρίση, η νότια, καθώς και ανατολική Ευρώπη είναι παραδοσιακά λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Στη συνέχεια οι πιο αναπτυγμένες οικονομικά περιφέρειες και αντιστοίχως εκείνες που ανήκουν στην κατηγορία περιφερειών μετάβασης, όπως είναι αναμενόμενο συναντώνται κυρίως στην δυτική και κεντρική Ευρώπη, όπως και στις Σκανδιναβικές χώρες, καθώς το κλίμα ανάπτυξης και οι συνθήκες που επικρατούν ευνοούν την ύπαρξη υψηλού κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Αυτό βέβαια δε σημαίνει πως αποκλείεται η ύπαρξη ανεπτυγμένων περιφερειών σε χώρες όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των περιφερειών είναι λιγότερο αναπτυγμένο, λόγω συγκέντρωσης πολλών πόρων και οικονομικής ισχύς, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα, δίνοντας ως βασικό παράδειγμα την περιφέρεια Αττικής.

Η καινοτομία στην ΕΕ εξακολουθεί να εμφανίζει υψηλή συγκέντρωση. Στα βορειοδυτικά κράτη μέλη της ΕΕ, ωστόσο, οι καλές περιφερειακές συνδέσεις, το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και το ελκυστικό επιχειρηματικό περιβάλλον έδωσαν τη δυνατότητα στις γύρω περιφέρειες να ωφεληθούν από την εγγύτητα με πολύ καινοτόμες περιφέρειες. Στις νοτιοανατολικές χώρες της ΕΕ, οι πιο καινοτόμες περιφέρειες είναι λιγότερο ισχυρές και, επομένως, οι άλλες περιφέρειες, δίπλα τους, αποκομίζουν περιορισμένα οφέλη. Το επίπεδο ανάπτυξης, λοιπόν, των περιφερειών των χωρών της Ε.Ε μπορεί να εξεταστεί, μέσω του ελέγχου του κατά κεφαλή Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕγχΠ). Οι περιφέρειες με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ ωφελούνται από τις οικονομίες συγκέντρωσης, είτε από το εθνικό κεφάλαιο ή ακόμη επειδή υπάρχει εκεί μια μεγάλη πόλη. Αυτά τα οφέλη μπορούν να αυξηθούν ακόμη περισσότερο εάν ενισχυθούν οι συνδέσεις μεταξύ των μεγάλων πόλεων και της αγροτικής ενδοχώρας τους ή ακόμη και μεταξύ μικρότερων πόλεων, έτσι ώστε να είναι δυνατή η κοινή χρήση υπηρεσιών και η δημιουργία οικονομιών κλίμακας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017).

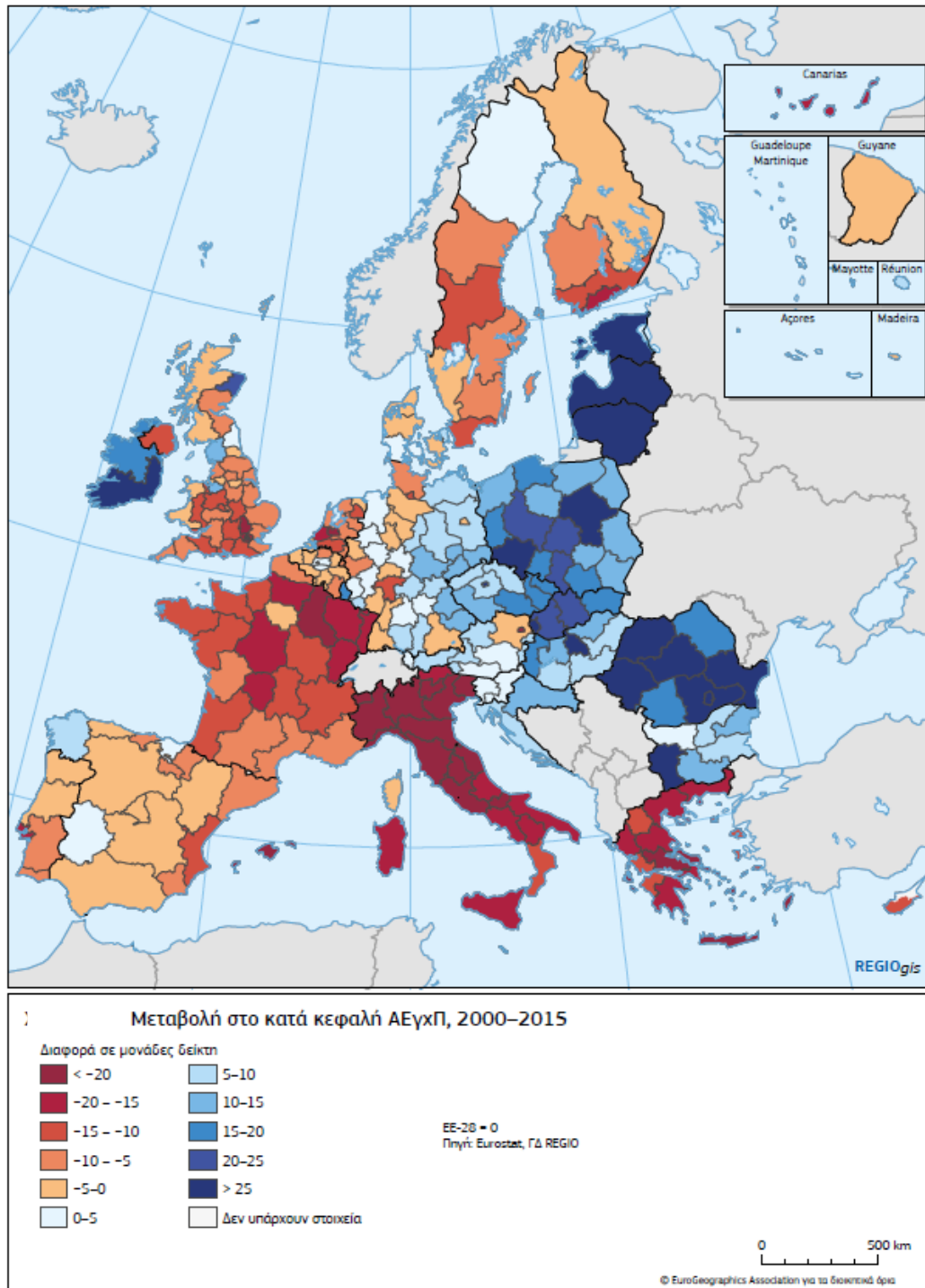
Εικόνα 4: Χάρτης - Κατηγορίες Περιφερειών για το ΕΤΠΑ, ΕΚΤ και ΕΓΤΑΑ 2014

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015)

Από το έτος 2000 έως το έτος 2015, το κατά κεφαλή ΑΕγχΠ αυξήθηκε ανάλογα με τον μέσο όρο της ΕΕ σε όλες τις περιφέρειες στα κεντρικά και τα ανατολικά κράτη μέλη της Ε.Ε.

Όπως αποτυπώνεται και στον παρακάτω χάρτη (Εικόνα 5) το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο χρονικό διάστημα 2000-2015 μεταβλήθηκε σε κάθε περιφέρεια είτε αρνητικά είτε θετικά ανάλογα με το βαθμό ανάπτυξης της κάθε μια από αυτές. Έτσι, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως μείωση ή στασιμότητα των ρυθμών ανάπτυξης παρατηρείται κυρίως στην ΕΕ-13, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις αποτυπώνονται στην Ελλάδα και την Ιταλία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Ιρλανδίας, μια χώρα που βίωσε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική κρίση, αλλά όπως αποτυπώνεται και στον χάρτη κατόρθωσε μέσω στοχευόμενων ενεργειών και πολιτικών, να ξεπεράσει τα οικονομικά προβλήματα και να αναδειχθεί ως μια ισχυρή οικονομικά χώρα, κατακτώντας την 20ή θέση στην παγκόσμια κατάταξη προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, καθώς σήμερα φιλοξενεί εκατοντάδες πολυεθνικές επιχειρήσεις με εκατοντάδες χιλιάδες καταρτισμένους εργαζόμενους (Athens Voice, 2019).

Ορισμένες θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης εξηγούν πως όσο μικρότερο είναι το αρχικό κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η ανάπτυξη. Έτσι ακριβώς συνέβη, εφόσον η ανάπτυξη προέκυψε υψηλότερη από τον μέσο όρο τόσο στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες όσο και στις περιφέρειες μετάβασης, οι οποίες ανήκουν κυρίως σε λιγότερο ανεπτυγμένα και μέτρια ανεπτυγμένα κράτη μέλη, με το κατά κεφαλή ΑΕΠ να αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Εικόνα 5: Χάρτης - Μεταβολή στο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, 2000–2015

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017)

Στο διάστημα 2000-2015 η πολιτική συνοχής έχει καταφέρει να προσφέρει σημαντική οικονομική ενίσχυση, για παράδειγμα τα έτη από το 2007 έως το 2014, περίπου 400.000 ΜΜΕ έλαβαν στήριξη δημιουργώντας άμεσα περισσότερες από ένα εκατομμύριο νέες θέσεις εργασίας. Επιπλέον, συγχρηματοδότησε επενδύσεις στην καινοτομία, τα

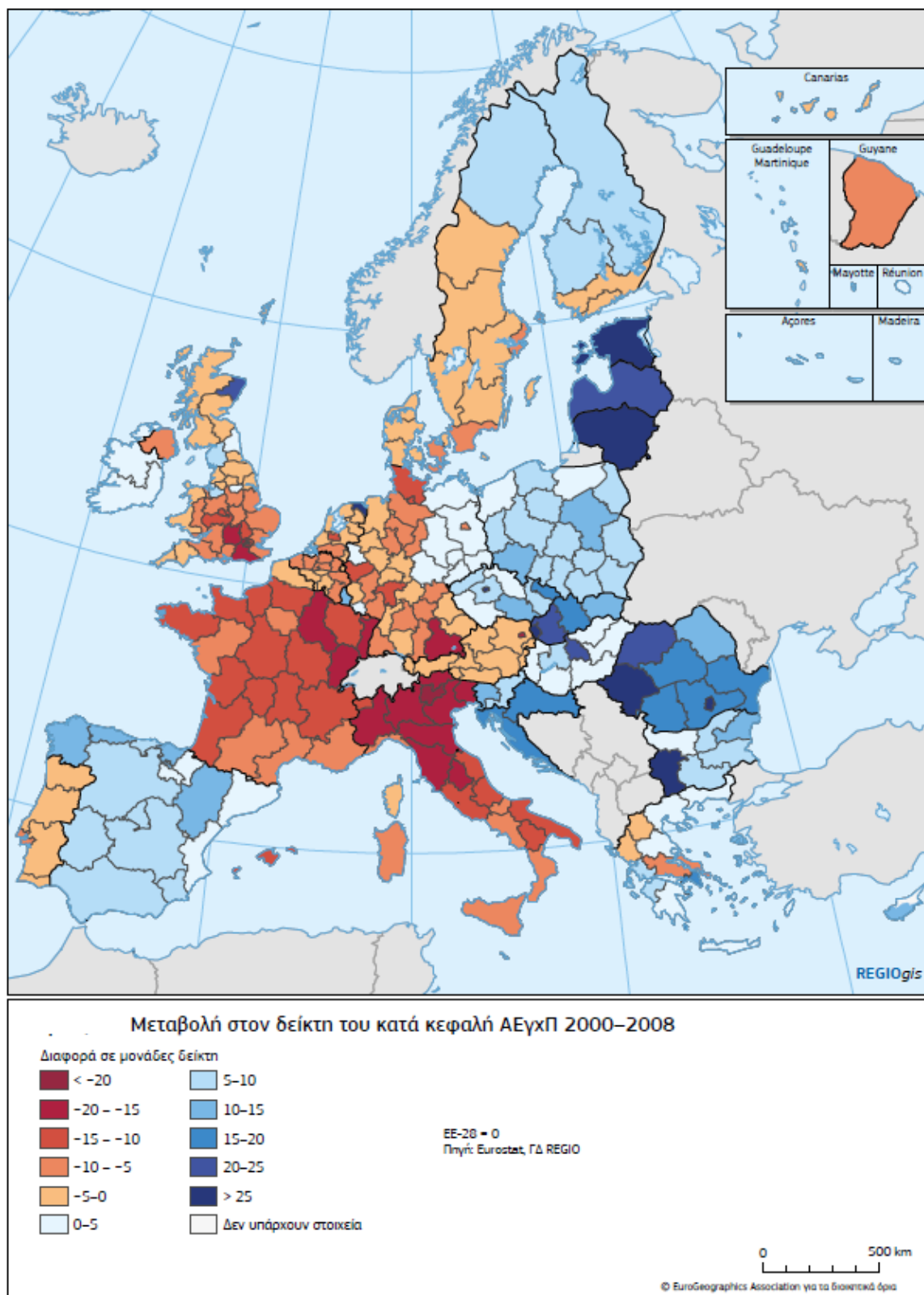
ψηφιακά δίκτυα και τα δίκτυα μεταφορών, καθώς και στην εκπαίδευση, κατορθώνοντας τη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς που δίνει ώθηση την ανάπτυξη, την παραγωγικότητα και την εξειδίκευση, σε τομείς συγκριτικού πλεονεκτήματος για όλες τις περιφέρειες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017). Από το 2000 έως το 2008, όλες οι περιφέρειες της ΕΕ-13, εξαιρουμένης της Μάλτας, συνέκλιναν προς τον μέσο όρο της ΕΕ, με μεγάλη πρόοδο να σημειώνεται στις περιφέρειες πρωτεύουσας της Βουλγαρίας, της Ουγγαρίας, της Ρουμανίας, της Σλοβακίας και της Τσεχικής Δημοκρατίας καθώς επίσης στις βαλτικές χώρες. Σε αυτό το διάστημα οι περισσότερες ελληνικές περιφέρειες συνέκλιναν, ενώ οι ιταλικές περιφέρειες και η ενδοχώρα της Πορτογαλίας κατέγραφαν απόκλιση. Μάλιστα, το 2004 οι περιφέρειες της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας, της Ελλάδας, καθώς και της Ισπανίας συνέχισαν να έχουν επίπεδα παραγωγικότητας και ανάπτυξης ιδιαίτερα υψηλά, σε σχέση με τα αντίστοιχα επίπεδα των νέων Κρατών Μελών. Επισημάνεται, πως η Ιρλανδία χαρακτηρίζεται από την μεγαλύτερη ανάπτυξη της απασχόλησης στην ΕΕ, σε συνδυασμό με σημαντικές αυξήσεις της παραγωγικότητας. Ένα άλλο παράδειγμα όπου μια χώρα της οποίας η περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη βασίστηκε στο μεγαλύτερο ποσοστό στην αύξηση της απασχόλησης, αποτελεί αυτό της Ισπανίας, σημειώνοντας πως μια τέτοιου είδους ανάπτυξη δεν σημαίνει πάντα ότι μπορεί να διατηρηθεί και μακροπρόθεσμα. Αναφερόμενοι για την αύξηση της απασχόλησης στην Ελλάδα, η αύξηση αυτή ήταν σημαντικά περιορισμένη έως το έτος 2001, πέρα του οποίου σηματοδοτείται η ολοένα και μεγαλύτερη αύξησή της, που στο μέλλον θα διακοπεί λόγω πολλών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπισε η χώρα για εκτεταμένο χρονικό διάστημα εξαιτίας της κρίσης που ξέσπασε στην ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007).

Στη συνέχεια, ακολούθησε η οικονομική κρίση από το έτος 2008, όπου αναφερόμενοι στις ελληνικές περιφέρειες, σημειώθηκε μεγάλη μείωση στο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ τους σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (Εικόνα 6). Στη διάρκεια της κρίσης, στο μεγαλύτερο ποσοστό οι πορτογαλικές και οι ιταλικές περιφέρειες συνέχισαν να καταγράφουν απόκλιση από τον μέσο όρο της ΕΕ. Επιπλέον, η Ισπανία αποτελεί επίσης μια χώρα που επηρεάστηκε σημαντικά από την κρίση και κατέγραψε απόκλιση, αλλά όχι στον ίδιο βαθμό με την Ελλάδα. Όσον αφορά τις περιφερειακές ανισότητες, πριν το ξέσπασμα της κρίσης, οι ανισότητες στο κατά κεφαλή ΑΕγχΠ μειώνονταν εντός της ΕΕ, με βασική αιτία πως οι περιφέρειες με τα χαμηλότερα επίπεδα κατά κεφαλή ΑΕγχΠ αναπτύσσονταν ταχύτερα από τον μέσο όρο. Τονίζεται, επίσης, πως μετά τη μεταρρύθμιση της πολιτικής συνοχής το 2006 για την περίοδο 2007-2013, ο βασικός στόχος της πολιτικής παραμένει η μείωση και εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των Κρατών Μελών, και πιο συγκεκριμένα των περιφερειών, μέσω της συγκέντρωσης των πόρων στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες.

Για την περίοδο 2007 έως και το 2013 το μεγαλύτερο μέρος την ενίσχυσης θα προοριστεί για τις φτωχότερες περιφέρειες και χώρες.

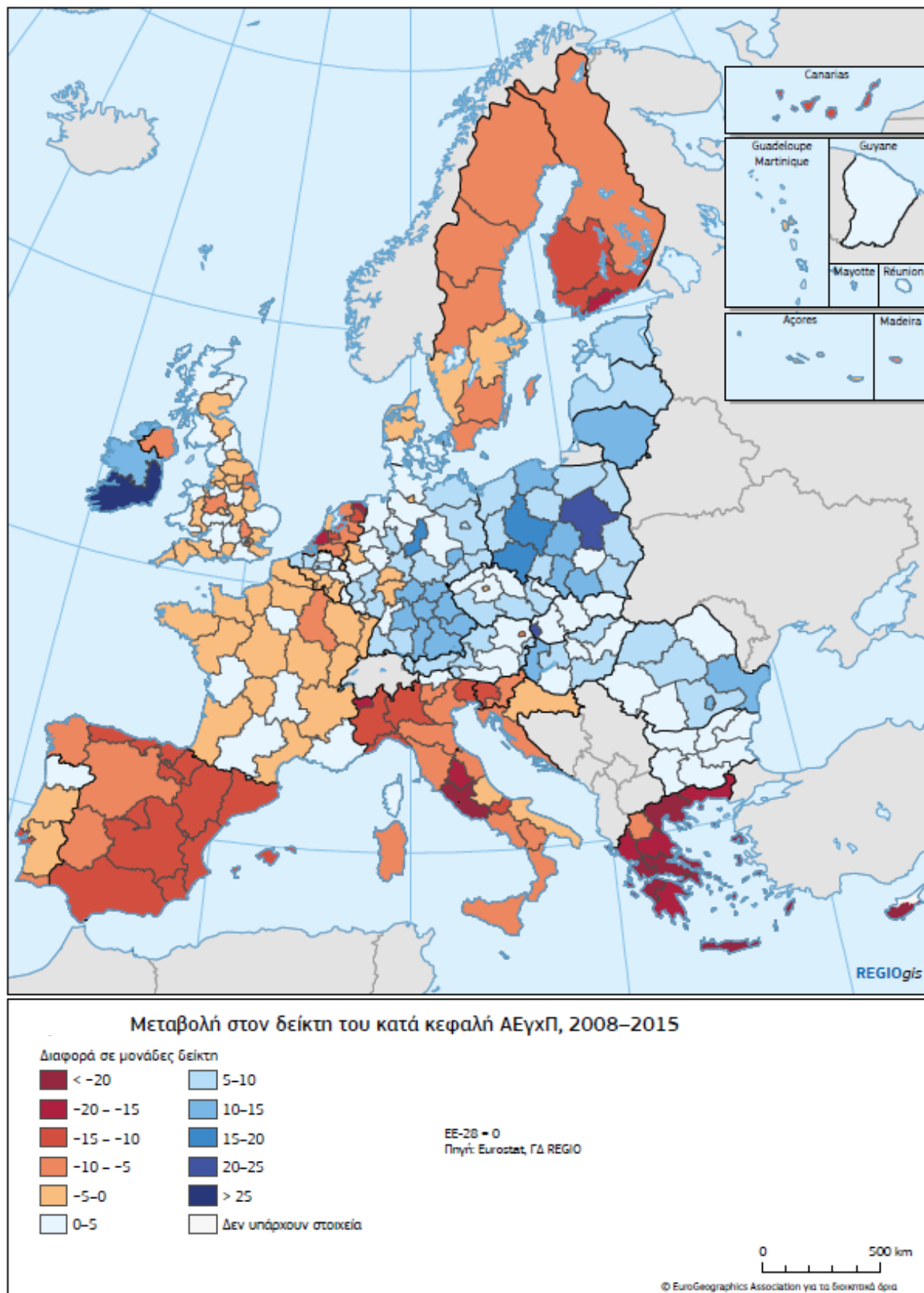
Τα χρόνια που ακολούθησαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, από το 2008 έως το 2014, οι περιφερειακές ανισότητες αυξήθηκαν κατά ένα βαθμό. Το 2015, οι ανισότητες ξεκίνησαν να ελαττώνονται και πάλι. Συνολικά, οι μεγαλύτερες σχετικές αυξήσεις του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ από το 2000 έως το 2015 καταγράφονται στην ΕΕ-13, ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις γίνονται στην Ελλάδα και την Ιταλία, όπου στην τελευταία παρατηρήθηκαν τόσο πριν, όσο και μετά την κρίση (Εικόνα 7). Ωστόσο, υπήρξαν και ορισμένες περιφέρειες στο Βέλγιο, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Κάτω Χώρες στις οποίες παρατηρήθηκαν επίσης μεγάλες μειώσεις. Οι διαφορές αυτές στη διαμόρφωση του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ οφείλονται κυρίως στην ποικιλομορφία και τα διάφορα χαρακτηριστικά του κάθε κράτους μέλους και εν συνεχεία της κάθε περιφέρειά τους. Κάποιες περιφέρειες είναι πλούσιες και άλλες φτωχές, κάποιες από αυτές κατέχουν μεγάλη έκταση και άλλες μικρότερη, και αρκετές περιφέρειες ακολουθούν ένα βιομηχανικό παραγωγικό ενώ κάποιες άλλες ένα αγροτικό. Επίσης, η μορφολογία του εδάφους των περιφερειών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στο βαθμό που μπορεί να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί μια περιφέρεια, καθώς και στο βαθμό που μπορεί να ανταπεξέλθει μια πιθανή μελλοντική κρίση, με τις τρεις βασικές κατηγορίες περιφερειών που χαρακτηρίζονται άλλες ως ορεινές, άλλες πεδινές και άλλες ως παραθαλάσσιες.

Στη συνέχεια παρατίθενται οι δύο χάρτες στους οποίους αποτυπώνεται η μεταβολή στον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ πριν και έπειτα της κρίσης του 2008.

Εικόνα 6: Χάρτης - Μεταβολή στον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ 2000–2008

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017)

Εικόνα 7: Χάρτης - Μεταβολή στον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ, 2008–2015

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017)

Την περίοδο 2009 έως 2015, η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ σε περίπου 40 % πολλών περιφερειών της Ιταλίας, Ιρλανδίας, Ισπανίας, , Πορτογαλίας και Ελλάδας, ενώ στις περισσότερες ελληνικές περιφέρειες, η μείωση αυτή αγγίζει ποσοστό της τάξεως 3% ετησίως. Στα έτη 2011 έως και το 2013, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης στα μέτρια ανεπτυγμένα κράτη μέλη μειώνεται σημαντικά και προκύπτει να είναι μικρότερος από αυτόν στα υψηλά ανεπτυγμένα κράτη μέλη. Το 2014, βέβαια ο ρυθμός ανάπτυξής τους κατάφερε να ξεπεράσει αρκετά τον ρυθμό των υψηλά ανεπτυγμένων κρατών μελών, και η αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ είχε προβλεφτεί να αγγίζει το 2,5 % τόσο για το 2017 όσο και για το 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017).

2.2 Η έννοια της χωρικής αυτοσυσχέτισης

Οι περισσότερες χώρες της ΕΕ συνορεύουν με τουλάχιστον μια ή και παραπάνω χώρες, κάτι που καθιστά εύκολη τη σύνδεση μεταξύ των χωρών και κατ' επέκταση των περιφερειών. Η σύνδεση αυτή μεταξύ των χωρών έχει ως συνέπεια να δημιουργούνται οικονομικές σχέσεις και σχέσεις συνεργίας που επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη της κάθε μιας από αυτές. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε πως υπάρχει μια χωρική εξάρτηση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, που ως έννοια αποτελεί βασικό θέμα της περιφερειακής επιστήμης, καθώς και της οικονομικής γεωγραφίας, των οποίων τα στατιστικά δεδομένα παρουσιάζουν έντονη χωρική διάσταση (Γκάγκα, 2012). Η θεωρητική θεμελίωση αυτής της έννοιας μπορεί να βασιστεί «πρώτο κανόνα της γεωγραφίας» όπως διατυπώνεται από τον Tobler (1970), βάση του οποίου τα πάντα σχετίζονται μεταξύ τους, αλλά τα πιο κοντινά σχετίζονται περισσότερο μεταξύ τους απ' ό,τι τα πιο απομακρυσμένα (Miller, 2004). Αυτός ο κανόνας επεξηγεί πως ό,τι συμβαίνει σε μια γεωγραφική ενότητα καθορίζεται μερικώς από ό,τι συμβαίνει στο υπόλοιπο γεωγραφικό σύστημα, ή αλλιώς πως όλες οι γεωγραφικές μονάδες συσχετίζονται μεταξύ τους, αλλά οι πιο κοντινές συσχετίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό.

Ένα από τα χαρακτηριστικά μιας περιφέρειας το οποίο παρατηρήθηκε πως εξαρτάται και επηρεάζεται σημαντικά από τη φυσική γειτνίαση με άλλες περιφέρειες, αποτελεί το ΑΕΠ. Είναι μια από τις μεταβλητές για τις οποίες παρατηρείται ότι η διαμόρφωσή της ως μεταβλητή σε μια περιφέρεια αλληλοσχετίζεται με τη διαμόρφωσή της ίδιας μεταβλητής στις άλλες περιφέρειες είτε με τη μορφή της χωρικής εξάρτησης είτε με τη μορφή της χωρικής ετερογένειας (Γκάγκα, 2012). Με βάση αυτής της προσέγγισης η οικονομική ανάπτυξη μιας περιφέρειας επηρεάζεται κατά μεγαλύτερο ποσοστό από την οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών με τις οποίες γειτνιάζει παρά από την οικονομική ανάπτυξη περιφερειών που είναι πιο απομακρυσμένες. Τέλος, με τις τεχνικές της χωρικής ανάλυσης μπορούμε να ελέγξουμε και να εξάγουμε επιχειρήματα για την ύπαρξη της χωρικής εξάρτησης και να ερμηνεύσουμε καλύτερα τα αποτελέσματα ερευνών που αφορούν τη διαμόρφωση της περιφερειακής ανάπτυξης στην ΕΕ.

Οι μέθοδοι Διερευνητικής Ανάλυσης Χωρικών Δεδομένων (Exploratory Spatial Data Analysis – ESDA) βοηθούν στη μελέτη και ερμηνεία της χωρικής κατανομής, της χωρικής δομής και την αναζήτηση χωρικής εξάρτησης ή αυτοσυσχέτισης σε χωρικά δεδομένα. Η ανάλυση βασισμένη στις μεθόδους αυτές, κατά μεγάλο βαθμό ακολουθεί τον υπολογισμό

περιγραφικών στατιστικών και τη δημιουργία θεματικού χάρτη του υπό εξέταση χωρικού φαινομένου. Η ανάλυση των χωρικών δεδομένων αποτελεί βασικό κομμάτι στον έλεγχο για το αν υπάρχουν χωρικά πρότυπα ή αλλιώς εάν οι υψηλές τιμές, καθώς και οι χαμηλές τιμές είναι ύποπτα ταξινομημένες στο χώρο (Martijn Smit *et al.*, 2011). Οι μέθοδοι διερευνητικής ανάλυσης χωρικών δεδομένων, είναι αρκετοί και διαφορετικοί μεταξύ τους, όπως για παράδειγμα η ανάλυση προτύπων σημείων (point pattern analysis), η ανάλυση χωρικής σχέσης (analysis of spatial association), η χωρική αυτοσυσχέτιση (spatial autocorrelation) η ανάλυση χωρικής σχέσης (analysis of spatial association) και άλλες (Καλογήρου, 2015).

Η χωρική αυτοσυσχέτιση είναι μια βασική έννοια στις χωρικές στατιστικές. Με τη μέθοδο της χωρική αυτοσυσχέτιση πραγματοποιείται η συσχέτιση μεταξύ των τιμών μιας μεταβλητής που βασίζεται αυστηρά στην εγγύτητα των τιμών αυτών στο γεωγραφικό χώρο. Με άλλα λόγια η αυτοσυσχέτιση λαμβάνει τη διάσταση του μέτρου ομοιότητας μεταξύ κοντινών παρατηρήσεων στο χώρο. Χρησιμοποιούνται διάφοροι στατιστικοί δείκτες κατά τη διαδικασία της χωρικής αυτοσυσχέτισης, ο πιο γνωστός από τους οποίους είναι ο δείκτης Moran's I (Moran 1950) (Antunes *et al.*, 2020). Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι γενικά τα χωρικά δεδομένα τείνουν να έχουν θετική χωρική αυτοσυσχέτιση - ως απόρροια του πρώτου νόμου της γεωγραφίας - ενώ η αρνητική χωρική αυτοσυσχέτιση είναι σπάνια (Καλογήρου, 2015).

Ο δείκτης Moran's I αποτελεί έναν από τους παλαιότερους και πιο βασικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται για να εξετάσουν την ύπαρξη χωρικής αυτοσυσχέτισης σε χωρικά δεδομένα μίας μεταβλητής.

Για τη μέτρηση της χωρικής αυτοσυσχέτισης χρησιμοποιείται ο πρώτος ορισμός του δείκτη Moran's I για μια μεταβλητή X με τιμές x_i για κάθε χωρική οντότητα i και είναι ο παρακάτω μαθηματικός τύπος που χρησιμοποιείται σήμερα (των Cliff και Ord 1973, 1981) (Getis, 2016):

$$I = \frac{n}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{i,j}} \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{i,j} (x_i - \bar{x}) (x_j - \bar{x})}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_{i,t} x_{j,t}} \quad (1)$$

όπου το n αντιπροσωπεύει τον αριθμό των παρατηρήσεων, x_i είναι η τιμή της μεταβλητής που αναλύεται στην περιοχή i , το \bar{x} είναι η μέση τιμή για τη μεταβλητή που ερμηνεύεται και το $w_{i,j}$ αποτελεί το κριτήριο εγγύτητας μεταξύ των θέσεων i και j .

Ο ολικός δείκτης Moran's I λαμβάνει τιμές από -1 ως $+1$ και η ερμηνεία του είναι παρόμοια με αυτή του συντελεστή συσχέτισης (Rogerson, 2010):

1. Τιμές κοντά στο $+1$ ερμηνεύονται ως ισχυρή θετική χωρική αυτοσυσχέτιση (αναμένονται χωρικά πρότυπα στα οποία γειτονικές παρατηρήσεις τείνουν να έχουν παρόμοια υψηλές ή χαμηλές τιμές μιας μεταβλητής),
2. Τιμές κοντά στο -1 ερμηνεύονται ως ισχυρή αρνητική χωρική αυτοσυσχέτιση (π.χ. υψηλές τιμές μιας μεταβλητής τείνουν να βρίσκονται κοντά σε χαμηλές τιμές)
3. Τιμές κοντά στο 0 ερμηνεύονται ως απουσία χωρικής αυτοσυσχέτισης και επομένως χωρικών προτύπων.

Το σύνολο των βαρών (w) που χρησιμοποιούνται σχηματίζουν μια μορφή βάρους W που μπορεί να αποτελείται από διαφορετικά κριτήρια εγγύτητας. Η βασική μορφή που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία των χωρικών βαρών είναι η εξής:

$$W = \begin{cases} w_{i,j} = 0 & \text{if } i = j \\ w_{i,j} = 1 & \text{if } d_{i,j} = 0 \\ w_{i,j} = 0 & \text{if } d_{i,j} > 0 \end{cases} \quad (2)$$

Ο ορισμός και υπολογισμός των βαρών για τον υπολογισμό δεικτών, όπως αναφέρθηκε για τον υπολογισμό του δείκτη Moran's I, αποτελούν βασικό κομμάτι της θεωρίας και μεθοδολογίας στη χωρική ανάλυση. Πηγάζει από τον πρώτο νόμο της γεωγραφίας δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα σε κοντινές μεταξύ τους παρατηρήσεις στον υπολογισμό ενός στατιστικού μέτρου και λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χωρικών δεδομένων όπως αποτελεί η γεινίαση και η απόσταση μεταξύ των παρατηρήσεων. Οι τρόποι για τον ορισμό των βαρών w_{ij} της εξίσωσης (1) είναι αρκετοί και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις ομάδες:

- βάρη με βάση τη φυσική γεινίαση
- βάρη με βάση την ευθεία απόσταση
- βάρη με βάση τον αριθμό κοντινότερων γειτόνων.

Και στις τρεις περιπτώσεις τα βάρη αυτά μπορεί να είναι δυαδικά (0 ή 1), κανονικοποιημένα ή να υπολογίζονται με βάση μια συνάρτηση αντίστροφη της απόστασης μεταξύ των παρατηρήσεων (Καλογήρου, 2015). Η πιο συχνή περίπτωση βαρών είναι αυτή όπου τα βάρη λαμβάνουν τιμές $w_{i,j} = 1$ για τους γείτονες και τιμές $w_{i,j} = 0$ για τους μη γείτονες. Η γειτνίαση ορίζεται με ανάλογα με τις τρεις ομάδες βαρών που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Φυσικοί γείτονες είναι εφικτό να υπάρξουν σε περιπτώσεις που τα δεδομένα αναφέρονται σε γεωγραφικές περιοχές που ορίζονται από πολύγωνα, όπως για παράδειγμα οι δήμοι στην Ελλάδα. Στις διάφορες εφαρμογές που υπάρχουν μέσω των οποίων γίνεται η χωρικής αυτοσυσχέτισης τα ονόματα τα οποία χρησιμοποιούνται, βασίζονται σε ονόματα από τα πόνια του σκακιού, όπου η βασίλισσα (Queen) που μπορεί να κάνει οριζόντιες, κάθετες και διαγώνιες κινήσεις στη σκακιέρα και ο πύργος (Rook) που μπορεί να κάνει μόνο οριζόντιες και κάθετες κινήσεις. Για παράδειγμα εάν δύο δήμοι βρίσκονται ο ένας δίπλα στον άλλον με ένα τουλάχιστον κοινό σύνορο με μήκος μεγαλύτερο του μηδενός τότε αυτή η γειτνίαση ορίζεται ως γειτνίαση τύπου πύργου (rook's contiguity), ενώ σε περίπτωση που δύο δήμοι μοιράζονται μηδενικού μήκους σύνορο, δηλαδή έστω ένα σημείο στο χώρο, τότε ορίζεται η γειτνίαση τύπου βασίλισσας (queen's contiguity).

Αναφερόμενοι στη δεύτερη περίπτωση, είναι εφικτό ένας δήμος να έχει περισσότερους φυσικούς γείτονες απ' ό,τι στην πρώτη. Αρκετές είναι οι φορές, όμως, όπου υπάρχουν χωρικά δεδομένα για τα οποία δεν υπάρχουν φυσικοί γείτονες. Σε αυτές τις περιπτώσεις λαμβάνοντας ως παράδειγμα τους νησιωτικές περιοχές και αντίστοιχα περιφέρειες που αποτελούνται εξ' ολοκλήρου από νησιωτικές περιοχές που δεν έχουν κανένα φυσικό γείτονα, για να είναι δυνατός ο υπολογισμός των χωρικών δεικτών, οι γείτονες ορίζονται είτε με βάση την απόσταση, είτε ορίζεται ένας αριθμός κοντινότερων γειτόνων χωρίς όριο απόστασης. Στην περίπτωση που οριστεί συγκεκριμένη απόσταση D τότε για κάθε παρατήρηση j που απέχει απόσταση d_{ij} από μια παρατήρηση i , το βάρος $w_{i,j} = 1$ αν $d_{i,j} \leq D$ και $w_{i,j} = 0$ αν $d_{i,j} > D$ τα οποία διαμορφώνουν και τον τύπο (2).

Μπορεί να δημιουργηθούν, λοιπόν, τρεις κατηγορίες πινάκων βάρους, οι καθαροί πίνακες συνεχείας που θεωρούν τις νησιωτικές περιοχές ως μη γειτονικές (μη συνδεδεμένες) περιοχές και ως εκ τούτου δεν είναι κατάλληλες για χώρες όπως η Ελλάδα, τους πίνακες απόστασης που εξετάζουν τη χρονική απόσταση ως ομοιογενής στοιχείο, γεγονός μη ρεαλιστικό για τα νησιά και τέλος οι μήτρες των πλησιέστερων γειτόνων που θεωρούν τις περιοχές ίσου μεγέθους και αποτελούν την πιο βολική επιλογή (Tsiara, 2019).

Εν συνεχεία, η ανάλυση της χωρικής αυτοσυσχέτισης περιλαμβάνει μια διαδικασία ενεργειών προκειμένου να μπορέσουμε να απεικονίσουμε στατιστικά δεδομένα τόσο σε παγκόσμια κλίμακα, όσο και σε τοπική κλίμακα. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας μπορεί να μας αποκαλύψει διαπεριφερειακές σχέσεις που διαφορετικά μπορεί να ήταν αόρατες και μη αντιληπτές, όπως για παράδειγμα ένα πιθανό χάσμα όσο αναφορά το οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο μεταξύ Βορρά και Νότου της ΕΕ (Rodríguez-Pose and Tselios, 2011).

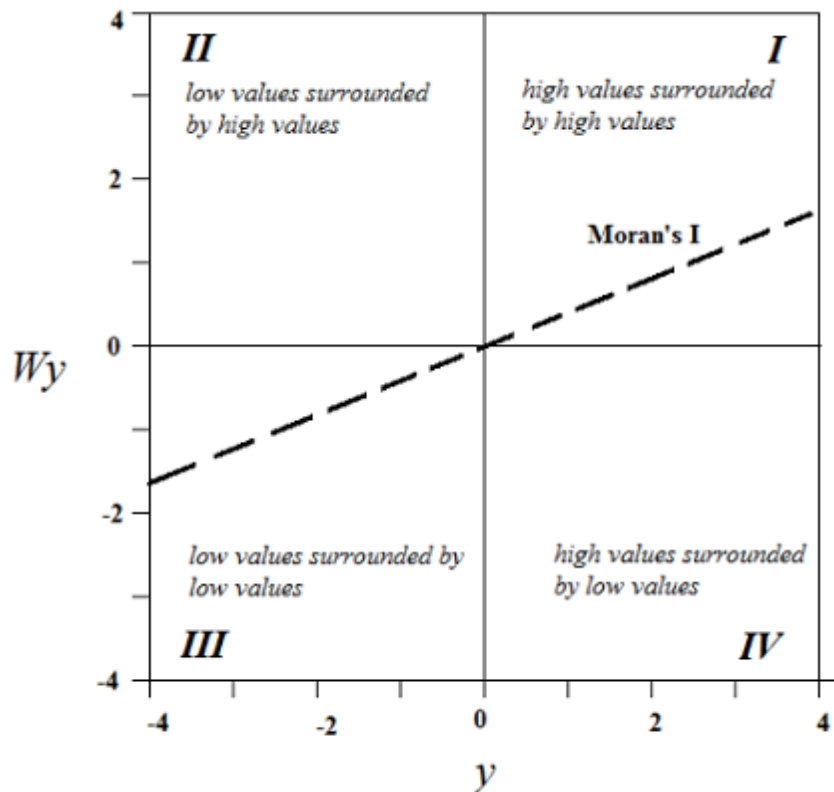
Η ανάλυση αυτή αποτελείται από τρία βασικά μεθοδολογικά βήματα. Το πρώτο και βασικό βήμα είναι η κατασκευή πινάκων χωρικών βαρών, οι οποίοι περιλαμβάνουν σημαντικές πληροφορίες για τη δομή της «γειτονιάς» κάθε περιοχής για τις οποίες γίνεται η μελέτη. Πρέπει να ληφθούν υπόψη τρία διαφορετικά χωρικά βάρη για να ελεγχθεί η ευρωστία των αποτελεσμάτων:

1. Ο πίνακας χωρικών βαρών συνεχόμενης πρώτης τάξης, που κατασκευάζεται προκειμένου να μειωθεί την επίδραση της δομής της ανισόρροπης συνδεσιμότητας των ευρωπαϊκών περιοχών.
2. Η μήτρα χωρικών βαρών των 3 πλησιέστερων γειτόνων, η οποία συνδέει έναν αριθμό «νησιών» όπως για παράδειγμα τη Σικελία και η Σαρδενία με τις υπόλοιπες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης.
3. Ο πίνακας χωρικών βαρών απόστασης κατωφλίου, στον οποίο η ελάχιστη απόσταση που απαιτείται για να θεωρηθεί ότι κάθε περιοχή έχει τουλάχιστον έναν γείτονα είναι σχετικά μεγάλη και η δημιουργία αυτού του πίνακα απορρέει από το γεγονός πως κάποιες περιοχές είναι πολύ απομακρυσμένες όπως οι Κανάριες Νήσοι που βρίσκονται πολύ μακριά από την ηπειρωτική Ευρώπη. Αυτό συνεπάγεται ότι οι μικρότερες περιοχές έχουν πολλούς γείτονες, ενώ οι μεγαλύτερες μπορεί να έχουν λίγους, αποδίδοντας κάποιες φορές ασύνδετες παρατηρήσεις.

Το δεύτερο βήμα είναι η ανάλυση χωρικής αυτοσυσχέτισης σε παγκόσμια κλίμακα (global spatial autocorrelation analysis). Τις περισσότερες φορές δεν είναι προφανές αν μια μεταβλητή για παράδειγμα το ΑΕΠ κατανέμεται άνισα στο χώρο εξετάζοντας μόνο έναν χάρτη. Αν θέλουμε να μάθουμε πόσο σημαντική είναι η χωρική συσχέτιση μεταξύ γειτονικών περιοχών, πρέπει να γίνουν κάποιοι έλεγχοι στην χωρική κατανομή χρησιμοποιώντας τον πιο γνωστό δείκτη, που όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι ο δείκτης Moran's I (Rodríguez-Pose and Tselios, 2011).

Το τρίτο βήμα είναι η τοπική χωρική αυτοσυσχέτιση (local spatial autocorrelation analysis), κατά την οποία γίνεται ο έλεγχος για την παρουσία διαφορών μεταξύ των περιφερειών και όχι η υπόθεση πως αυτές οι διαφορές δεν υφίστανται. Προκειμένου να εντοπιστούν αυτές οι διαφορές μεταξύ των περιφερειών γίνεται χρήση της τοπικής παραλλαγής του δείκτη Moran's I, γνωστός και ως Τοπικός Δείκτης Χωρικής Αυτοσυσχέτισης (Local Indicator of Spatial Association). Αυτός ο δείκτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον προσδιορισμό των χωρικών υπερβολών, όπου ομαδοποιούνται σε ζώνες που έχουν πολύ διαφορετικές τιμές μιας μεταβλητής από ότι αυτές των γειτόνων τους.

Μέσω αυτής της διαδικασίας διαμορφώνονται και προκύπτουν δυο χάρτες και ένα διάγραμμα, ένας με ονομασία Significance Map που παρουσιάζει το χάρτη σημαντικότητας των τοπικών Moran's I, έναν δεύτερο με ονομασία Cluster Map που παρουσιάζει το χάρτη χωρικών προτύπων που προκύπτει από την ταξινόμηση των τοπικών Moran's I σε τέσσερις ομάδες (Υψηλή – Υψηλή, Χαμηλή – Χαμηλή, Υψηλή – Χαμηλή, Χαμηλή – Υψηλή) και τέλος το διάγραμμα με ονομασία Moran Scatter Plot, το οποίο παρουσιάζει το διάγραμμα διασποράς των κανονικοποιημένων τιμών και του κανονικοποιημένου αθροίσματος των σταθμισμένων τιμών των γειτόνων για κάθε παρατήρηση (Καλογήρου, 2015).

Εικόνα 8: Οδηγός ερμηνείας του Moran scatter plot

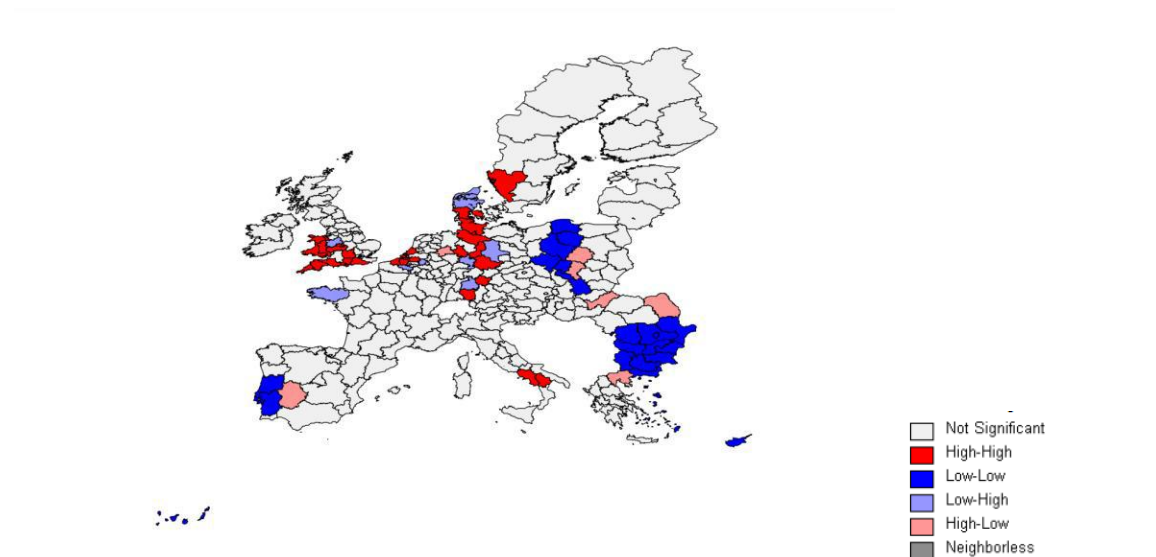
(Gutoiu, 2015)

- Τεταρτημόριο I: υψηλές τιμές του y που περιβάλλεται από υψηλές τιμές.
- Τεταρτημόριο II: χαμηλές τιμές του y που περιβάλλεται από υψηλές τιμές.
- Τεταρτημόριο III: χαμηλές τιμές του y που περιβάλλεται από χαμηλές τιμές.
- Τεταρτημόριο IV: υψηλές τιμές y που περιβάλλονται από χαμηλές τιμές.

2.3 Χωρικά υποδείγματα περιφερειακής ανάπτυξης με χωρική αυτοσυσχέτιση

Πολλές μελέτες για την περιφερειακή ανάπτυξη έχουν παραμελήσει τις επιπτώσεις της χωρικής αυτοσυσχέτισης. Έτσι, λοιπόν, είναι ζωτικής σημασίας η χρήση της χωρικής οικονομετρίας προκειμένου να αποτυπωθούν τα φαινόμενα γειτνίασης μεταξύ των περιφερειών και το αντίκτυπο στην περιφερειακή ανάπτυξη των περιφερειών (Antunes *et al.*, 2020).

Πιο συγκεκριμένα μια μελέτη για το έτος 2007 που διεξήχθη μέσω της ανάλυσης μεταβλητών και έχοντας ως επεξηγηματική μεταβλητή κατά κεφαλήν ΑΕΠ, με τη χρήση του ολικού δείκτη (Global Moran), ένας δείκτης που υποδεικνύει εάν σε ολόκληρη την περιοχή υπάρχουν χωρικές ομάδες ή μικτά μοτίβα, προέκυψαν κάποια αποτελέσματα που αφορούν το βαθμό της περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της χωρικής αυτοσυσχέτισης στις χώρες της ΕΕ (Martijn Smit *et al.*, 2011). Επιπλέον δημιουργήθηκε χάρτης (Εικόνα 9) που αποτυπώνει αυτά τα αποτελέσματα που δείχνει πού βρίσκονται οι ακραίες τιμές και τα σκούρα χρώματα αποτυπώνονται συστάδες και οι υψηλές τιμές λαμβάνουν το χρώμα κόκκινο, οι χαμηλές τιμές το χρώμα μπλε, ενώ οι πιο ανοιχτές αποχρώσεις αποτελούν κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις.

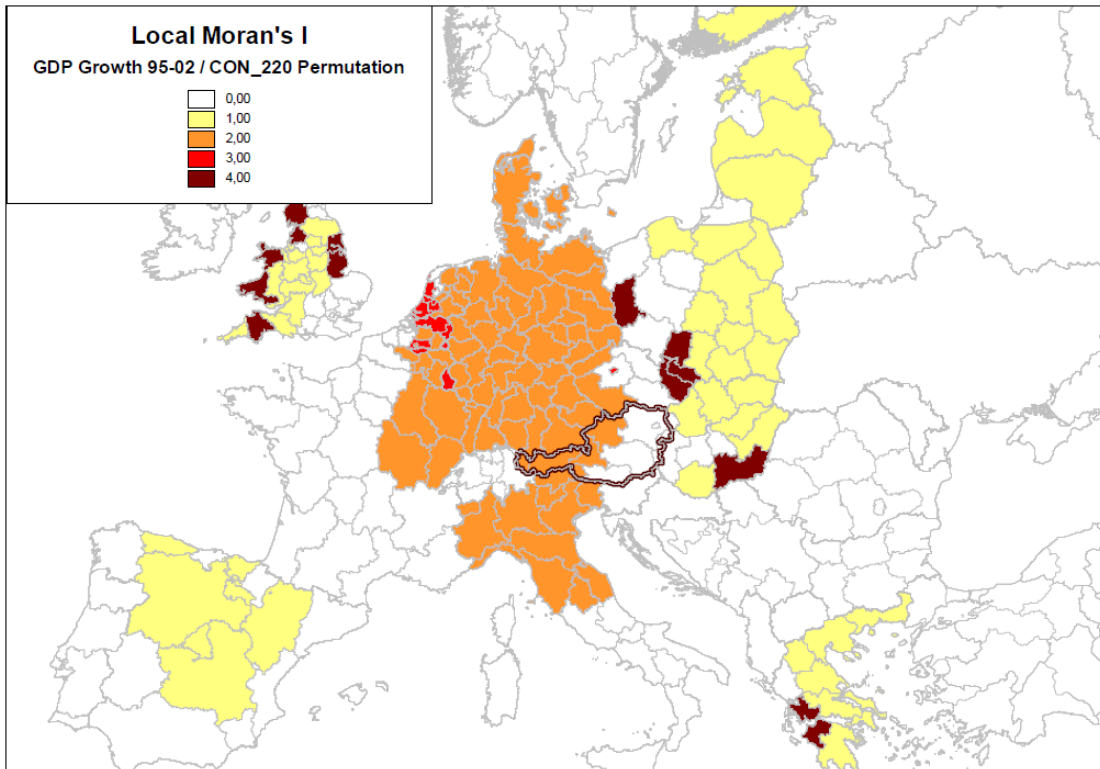
Εικόνα 9: Χάρτης - Global Moran

(Martijn Smit *et al.*, 2011)

Η μελέτη αυτή αποκάλυψε πως η περιφερειακή ανάπτυξη με βάση τη μεταβλητή του ΑΕΠ σε ανά άτομο ανά κάτοικο, χαρακτηρίζεται από ένα διάσπαρτο πρότυπο χωρικής κατανομής σε όλη την Ευρώπη με ορισμένα αποτελέσματα που αποδεικνύουν ένα χαμηλής τάξεως φαινόμενο της διείσδυσης της γειννίας μεταξύ των περιφερειών. Οι υψηλές τιμές παρατηρήθηκαν στις μητροπολιτικές περιοχές της ενδοχώρα και κυρίως σε αγροτικές περιοχές στη Σουηδία, την Πολωνία και την τέλος στην Ισπανία. Υπάρχουν συστάδες υψηλών τιμών που περιβάλλονται από υψηλές τιμές (High-High) και βρίσκονται μεταξύ της Νότιας Σουηδίας και της Βόρειας Γερμανίας, στη Δυτική Αγγλία και την Ουαλία, καθώς και στη Νότια Ολλανδία και τις παρακείμενες φλαμανδικές περιοχές. Οι χαμηλές τιμές (Low-Low) συγκεντρώθηκαν σε περιοχές βρίσκονται στην Πορτογαλία, τη Βουλγαρία και τμήματα της Πολωνίας. Τέλος, το βασικό συμπέρασμα αυτής της μελέτης αποτελεί το γεγονός πως σε παγκόσμιο επίπεδο (Global Moran's I) το ποσό της αυτοσυσχέτισης προέκυψε χαμηλό και πιο συγκεκριμένα ορισμένες μεμονωμένες περιοχές ξεχώρισαν ως θετικές ή αρνητικές συστάδες (Martijn Smit *et al.*, 2011).

Μια ακόμη μελέτη με επεξηγηματική μεταβλητή το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το έτος 1995, καθώς και εξαρτημένη μεταβλητή το μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξη των περιφερειών από το 1995 έως το 2002, κατέληξε σε κάποια συμπεράσματα που αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη στην ΕΕ (Feldkircher, 2006). Χρησιμοποιήθηκε ο τοπικός δείκτης του Moran's I (Local Moran's I), ο οποίος αναλύει το παγκόσμιο χωρικό μοτίβο και υποδεικνύει σε ποιο βαθμό μια γεωγραφική τοποθεσία περιβάλλεται από παρόμοιες ή ανόμοιες τιμές σχηματίζοντας ένα γεωγραφικό πρότυπο. Γενικά οι περισσότερες οικονομικές μεταβλητές χαρακτηρίζονται από θετική χωρική αυτοσυσχέτιση και παρόμοιες τιμές είναι πιθανό να συγκεντρώνονται στο χώρο. Αντιθέτως, η αρνητική αυτοσυσχέτιση υποδηλώνει ότι οι γειτονικές περιοχές είναι πιο πιθανό να χαρακτηρίζονται από διαφορετικές μεταξύ τους τιμές. Οι τρεις πιθανές κατηγορίες με βάση τις οποίες δημιουργήθηκε και αντίστοιχος χάρτης (Εικόνα 10) είναι οι εξής:

- Για τη θετική χωρική αυτοσυσχέτιση , High-High για την υψηλές τιμές και αντίστοιχα για τις χαμηλές Low-Low.
- Για την αρνητική χωρική αυτοσυσχέτιση, High-Low και Low-High.
- Επιπλέον η κατηγοριοποίηση των περιοχών με μηδενική τιμή, αφορά την απουσία χωρικής αυτοσυσχέτισης, υπονοώντας ότι η τοποθεσία δεν έχει ιδιαίτερη σημασία.

Εικόνα 10: Χάρτης - Local Moran's I - Ετήσιοι μέσοι ρυθμοί ανάπτυξης 1995–2002

(Feldkircher, 2006)

Ο παραπάνω χάρτης μας δείχνει πως στην Ευρώπη δημιουργούνται τρεις ζώνες ανάπτυξης: Μια ζώνη ταχέως αναπτυσσόμενων περιοχών στην Ανατολική Ευρώπη και μια ζώνη στη Δυτική Ευρώπη καθώς και μια ζώνη αργά αναπτυσσόμενων περιοχών στην κεντρική Ευρώπη. Επαληθεύεται το γεγονός πως οι συστάδες υψηλής ανάπτυξης οφείλονται στο ότι οι περιοχές που βρίσκονται σε ένα δυναμικό περιβάλλον με υψηλά αναπτυσσόμενες περιοχές είναι πιο πιθανό να εμφανίσουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, σε αντίθεση με εκείνες που είναι γείτονες με περιοχές χαμηλού ή αλλιώς αργού ρυθμού ανάπτυξης (Feldkircher, 2006). Αυτό το φαινόμενο ομαδοποίησης μπορεί να οφείλεται στην ύπαρξη ισχυρών διαπεριφερειακών σχέσεων μεταξύ των περιοχών. Παρόμοιο μοτίβο όσον αφορά τις τρεις ζώνες που διαμορφώνονται, μπορεί να εντοπιστεί για το κατά κεφαλή εισόδημα το έτος 1995 καθώς και το 2002. Έτσι, λοιπόν, στην παρούσα μελέτη, μέσω της διερευνητικής ανάλυσης χωρικών δεδομένων, αποδείχθηκε πως υπάρχει σημαντική χωρική αυτοσυσχέτιση στα δεδομένα που αναλύθηκαν. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει το πόσο σημαντικό είναι η χωρική αλληλοεξάρτηση να λαμβάνεται υπόψη στη μελέτη των περιφερειακών αναπτυξιακών υποδειγμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΕ

Η δημιουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων, ο ρόλος και το περιεχόμενο των οποίων έχει προαναφερθεί σε προηγούμενη ενότητα (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), Ταμείο Συνοχής (ΤΣ), Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ)) και από τα οποία προέρχονται οι χρηματοδοτικοί πόροι, βασίστηκε στην πολιτική πεποίθηση πως η ΕΕ έχει ανάγκη από κάποιες πολιτικές που αφορούν τον καταμερισμό των πόρων και αποσκοπούν στην ανάπτυξη των περιφερειών εντός της ΕΕ, κάτι που θα διευκόλυνε την ένταξη νέων μελών και συγχρόνως διασφαλίζοντας ότι όλοι θα μπορούν να επωφεληθούν από αυτήν (Μαγνου *et al.*, 2016). Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την ένταξη νέων μελών, τη δεκαετία του 1980, τρεις νέες, αλλά αρκετά φτωχές χώρες για τα δεδομένα της ΕΕ τότε, εισήλθαν στην ΕΕ (Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία) και κατάφεραν να προσεγγίσουν το μέσο εισόδημα της ΕΕ λαμβάνοντας την απαραίτητη περιφερειακή χρηματοδότηση. Γενικά τα κύρια μέσα της ΕΕ μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, είναι τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Η χρηματοδοτική στήριξη επιτυγχάνεται σε εθνικό επίπεδο μέσω του Ταμείου Συνοχής και στη συνέχεια σε περιφερειακό επίπεδο μέσω των υπόλοιπων τεσσάρων διαρθρωτικών ταμείων. Και στις δύο περιπτώσεις, η χρηματοδότηση επικεντρώνεται κυρίως στις φτωχότερες και τις πιο μειονεκτικές χώρες ή περιοχές. Προκειμένου να αξιολογηθεί το αποτέλεσμα του καταμερισμού των πόρων στις περιφέρειες της ΕΕ, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι ο κύριος στόχος της πολιτικής συνοχής είναι η βελτίωση της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης των περιοχών που ενισχύονται από τους διαρθρωτικούς πόρους. Τουλάχιστον το ένα τρίτο του προϋπολογισμού της ΕΕ δαπανάται για ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων που στοχεύουν κυρίως στην ανάπτυξη υποδομών, βιομηχανιών ή εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης (Kehagia, 2013). Η ΕΕ δεν λαμβάνει μόνο το ρόλο της διάθεσης των κεφαλαίων, αλλά συμμετέχει ενεργά και στον τρόπο, καθώς και στο πού θα δαπανηθούν τα κεφάλαια. Επιπλέον, ενώ η επικέντρωση των πόρων γίνεται στις πιο φτωχές περιοχές οι οποίες τείνουν να λαμβάνουν περισσότερη υποστήριξη σε σχέση με τις πλουσιότερες περιοχές, το κάθε κράτος μέλος της ΕΕ, όσο εύπορο και αν είναι, δεν εξαιρείται από τον καταμερισμό των πόρων αυτών και αντλεί ορισμένα τουλάχιστον κεφάλαια που θα αξιοποιηθούν για τη στήριξη των περιφερειών του. Ο τρόπος αξιοποίησης αυτών των κεφαλαίων ποικίλει ανάλογα με τις ανάγκες κάθε περιφέρειας και μπορεί να αφορά τη στήριξη της γεωργίας και την αγροτικής ανάπτυξης, στήριξη στις επιχειρήσεις και τον τουρισμό, στις επενδύσεις, στην εκπαίδευση και στην υποστήριξη διαφόρων

μέτρων που αφορούν τη βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και τέλος στήριξη στις επενδύσεις υποδομών, μεταφορών και περιβάλλον. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως οι πολιτικές που αφορούν τους διαρθρωτικούς πόρους και τη διαχείρισή τους, έχουν σχεδιαστεί για να τεθούν σε ισχύ με τέτοιο τρόπο, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις τρεις βασικές παραδοχές (Kehagia, 2013):

1) πως όσον αφορά το επίπεδο ανάπτυξης υπάρχει ένα χάσμα μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ,

2) οι πολιτικές είναι σε θέση να περιορίσουν το χάσμα αυτό, μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών και

3) πως η περιφερειακή ανάπτυξη και η συνοχή οδηγεί στη σύγκλιση.

Η αξιοποίηση των διαρθρωτικών πόρων από τις περιφέρειες δεν αποτελεί μόνο συνάρτηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κάθε μίας από αυτές αλλά και του υποδείγματος κατανομής των πόρων που χρησιμοποιείται. Πιο συγκεκριμένα, το κράτος μπορεί να χρησιμοποιεί υπόδειγμα αναδιανομής δηλαδή περισσότερους πόρους στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές ή υπόδειγμα με στόχο τη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας που σημαίνει περισσότεροι πόροι στις ανεπτυγμένες περιοχές με σκοπό να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη (Sotiropoulos and Tsiara, 2015). Για τον λόγο αυτό, δημιουργείται ο κίνδυνος σε οποιοδήποτε σχέδιο διανομής κεφαλαίων, όταν η διανομή αυτή αφορά χώρες οι οποίες αποτελούνται από περιφέρειες που χαρακτηρίζονται από έντονες χωρικές και οικονομικές ασυμμετρίες, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα, όπου μπορεί μια μητρόπολη να καταφέρει να επικρατήσει σε βάρος της περιφέρειας.

Με την πάροδο του χρόνου και με την εναλλαγή των προγραμματικών περιόδων της χρηματοδότησης των χωρών της ΕΕ, δημιουργείται το ερώτημα εάν τελικά η Πολιτική Συνοχής και η συμβολή των Διαρθρωτικών Ταμείων, κατάφεραν να εκπληρώσουν τους στόχους για τους οποίους δημιουργήθηκαν. Έτσι, έχει διεξαχθεί εκτενής θεωρητική συζήτηση, καθώς και εμπειρική ανάλυση σχετικά με τα αποτελέσματα της Πολιτικής Συνοχής και αν τελικά κατάφερε να συμβάλει στην ανάπτυξη των περιφερειών, αλλά και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των ανισοτήτων στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο. Από θεωρητική άποψη, μια σειρά από προσεγγίσεις εκτιμούν την επίδραση των διαρθρωτικών ταμείων στην ανάπτυξη. Η νεοκλασική προσέγγιση υποστηρίζει πως οι δημόσιες δαπάνες μπορούν να καθορίσουν την οικονομική ανάπτυξη και εξέλιξη και εν συνεχεία συμβάλλουν στην περιφερειακή σύγκλιση μέσω σταθερών ή μειωμένων αποδόσεων στην κλίμακα συσσώρευσης κεφαλαίου (Solow, 1956). Κάνοντας αναφορά στη θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης, η θεωρία αυτή αναφέρεται επίσης στον θετικό ρόλο του δημόσιου κεφαλαίου στην ανάπτυξη, καθώς οι βελτιώσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Lucas, 1988) και οι αυξήσεις στις δημόσιες επενδύσεις και κυρίως στις δημόσιες υποδομές οδηγούν στην αύξηση του ποσοστού απόδοσης στο περιθωριακό ιδιωτικό κεφαλαιουχικό προϊόν, που

προάγει τις συσσωρεύσεις κεφαλαίου (Barro, 1990). Αντιθέτως, σύμφωνα με τη νέα σχολή οικονομικής γεωγραφίας, οι δημόσιες επενδύσεις λόγω εξωτερικοτήτων ενισχύουν τις επιχειρήσεις και τις περιοχές που ανήκουν σε μια συστάδα (Porter, 2000).

Από εμπειρική άποψη, εκτενής βιβλιογραφία αφιερώνεται στο αντίκτυπο των διαρθρωτικών πόρων της ΕΕ στην περιφερειακή ανάπτυξη. Μια σειρά μελετών σχετικά με την αποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής πολιτικής, οδηγήθηκαν σε ανάμεικτα αποτελέσματα, έτσι ώστε να μείνει ανοιχτό το ερώτημα σχετικά με την ακριβή σχέση μεταξύ της ενίσχυσης από τους διαρθρωτικούς πόρους και της περιφερειακής ανάπτυξης. Το γεγονός πως αυτή η σχέση δεν έχει εξακριβωθεί πλήρως μέχρι τώρα, οφείλεται στην χρήση διαφορετικών χωρικών επιπέδων, χρονικών περιόδων και μεθόδων ανάλυσης, καθώς και δομικών δεδομένων αμφίβολης ποιότητας από κάθε μελέτη (Mohl and Hagen, 2009). Επιπλέον υπάρχουν και άλλοι λόγοι, όπως το γεγονός ότι ο προσδιορισμός του αντίκτυπου της χρηματοδότησης παρεμποδίζεται από την πιθανή εμφάνιση αλληλοεπικάλυψης μεταξύ των πολιτικών διαφόρων επιπέδων κλίμακας, δηλαδή υπερεθνικών, εθνικών και περιφερειακών πολιτικών (Sotiriou and Tsiara, 2015). Το κοινό αποτέλεσμα των μελετών, παρουσιάζεται να είναι τα στοιχεία που υποδηλώνουν ότι οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο τείνουν να μειώνουν τις περιφερειακές ανισότητες περισσότερο από τις επενδύσεις σε υποδομές (Dall'erba and Gallo, 2008). Τέλος, πρέπει να τονιστεί πως τα αποτελέσματα των μελετών είναι ευαίσθητα στη χρονική περίοδο, τη γεωγραφική κλίμακα ανάλυσης, αλλά και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται (Psycharis, Tselios and Pantazis, 2020).

Έτσι, λοιπόν, οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί κατηγοριοποιούνται με βάση τα αποτελέσματά τους ως προς τη σχέση των διαρθρωτικών πόρων και της περιφερειακής ανάπτυξης. Ένας ικανοποιητικός αριθμός από επίσημες εκθέσεις και σχετικές μελέτες που διεξήχθησαν υποστηρίζουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ των διαρθρωτικών πόρων και της περιφερειακής ανάπτυξης. Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός μελετών που εκφράζουν μια αμελητέα ή ουδέτερη συμβολή των διαρθρωτικών πόρων (Psycharis, Tselios and Pantazis, 2020).

Αναλυτικότερα, από τη μία πλευρά υπάρχουν αρκετές μελέτες που έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι διαρθρωτικοί πόροι έχουν θετική επίδραση στην ανάπτυξη (Ezcurrea and Rapún, 2006; Puigcerver-Peñalver, 2007), ανεξάρτητα από το επίπεδο διαφθοράς της χώρας (Beugelsdijk and Eijffinger, 2005). Άλλες σχετικές μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι οι διαρθρωτικοί πόροι έχουν θετικό αντίκτυπο ως προς τη θέση και τη συσσώρευση της βιομηχανίας, ενισχύοντας το συγκριτικό πλεονέκτημα των περιφερειών (Midelfart-Knarvik and Overman, 2002) και συμβάλλουν στη μείωση των ανισοτήτων εισοδήματος σε περιφερειακό επίπεδο. Σε πολλές περιπτώσεις η θετική επίδραση των διαρθρωτικών πόρων είναι ισχυρότερη στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές (Antunes and Soukiazis, 2009) καθώς έχει

αποδειχθεί ότι η επαγωγική επίδραση των διαρθρωτικών πόρων εξαρτάται από την δεκτικότητα του περιβάλλοντος υποδοχής (Carpelen *et al.*, 2003). Η θετική επίδραση αποδεικνύεται επίσης σημαντική στις περιφέρειες του Στόχου 1 (Becker, Egger and von Ehrlich, 2010) και αυτό επιβεβαιώνεται από την υψηλότερη ταχύτητα σύγκλισης μεταξύ των περιοχών των χωρών συνοχής σε σύγκριση με εκείνες άλλων ευρωπαϊκών περιοχών (Ramajo *et al.*, 2005) - για παράδειγμα, είναι πιο σημαντική για την Ελλάδα και την Πορτογαλία και μέτρια για την Ιρλανδία και την Ισπανία. Επίσης, θετική επίδραση υπάρχει στις περιοχές του Στόχου 1 που προσανατολίζονται κυρίως προς την ανάπτυξη (Bradley *et al.*, 2006) ή σε περιοχές που επενδύουν περισσότερο μέσω ενός συγκεκριμένου επιπέδου οριακής παραγωγικότητας. Οι Fiaschi, Lavezzi και Parenti (2011) μελετώντας τις τρεις προγραμματικές περιόδους 1975-1988, 1989-1993 και 1994-1999, βρίσκουν θετική επίδραση των διαρθρωτικών πόρων στην αύξηση της παραγωγικότητας. Ωστόσο, διαπιστώνουν ότι οι διαφορές προκύπτουν όταν λαμβάνονται υπόψη διαφορετικές περιόδους προγραμματισμού και όταν τα κεφάλαια διαχωρίζονται ανά στόχο (Fiaschi *et al.*, 2011). Οι Becker, Egger και Maximilian von Ehrlich (2009 και 2010), καταλήγουν σε συμπεράσματα παρόμοια με τους Fiaschi, Lavezzi και Parenti (2011). Βρίσκουν θετικές επιπτώσεις στην αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά όχι επιπτώσεις στην αύξηση της απασχόλησης (Becker, Egger and von Ehrlich, 2010). Μια θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση παρουσιάζεται από την Puigcerver Penalver (2004), όπου η μελέτη της εκτιμά τον αντίκτυπο των Διαρθρωτικών Ταμείων στους ρυθμούς ανάπτυξης των ευρωπαϊκών περιοχών κατά τις προγραμματικές περιόδους 1989-1993 και 1994-2000. Το δείγμα αποτελείται από σαράντα ένα ευρωπαϊκές περιοχές. Μετά από μια προσέγγιση δεδομένων πίνακα, τα αποτελέσματά της υποδηλώνουν ότι τα Διαρθρωτικά Ταμεία έχουν επηρεάσει θετικά τη διαδικασία ανάπτυξης των περιφερειών, αν και ο αντίκτυπός τους ήταν πολύ ισχυρότερος κατά την πρώτη περίοδο από ό, τι κατά τη δεύτερη περίοδο (Puigcerver-Peñalver, 2004).

Από την άλλη πλευρά, υπάρχει ένα εύρος ερευνών που αποδεικνύουν μια μη σημαντική συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει ασήμαντη ή και αρνητική επίπτωση των κονδυλίων της ΕΕ (Dall'erba and Gallo, 2008) και ότι οι περιφερειακές δαπάνες δεν καταλήγουν στην αύξηση της παραγωγικότητας των αποδεκτών περιοχών. Η διαρθρωτική παρέμβαση δεν βρέθηκε ούτε να μειώνει τις περιφερειακές ανισότητες (Boldrin and Canova, 2001) ούτε να είναι αποτελεσματική στην τόνωση των ιδιωτικών επενδύσεων (Garcia-Milà and McGuire, 2001). Οι μελέτες που βασίζονται σε αυτή τη θεωρητική προσέγγιση υποστηρίζουν την αδύναμη επίδραση της χρηματοδότησης της ΕΕ στην περιφερειακή σύγκλιση, με το συμπέρασμα ότι η στήριξη της ΕΕ έχει πολύ χαμηλό αντίκτυπο στις περιφέρειες (Martin, 1998). Σύμφωνα με αυτήν την προοπτική, ένα συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι

πολιτικές της ΕΕ έχουν εφαρμοστεί κυρίως για τη χρηματοδότηση επενδύσεων σε υποδομές, ενισχύοντας έτσι τις πιο ανεπτυγμένες περιφέρειες και δημιουργούν ένα πρότυπο ανάπτυξης που ελλοχεύει πολλούς κινδύνους (Basile, de Nardis and Girardi, 2001). Μια μελέτη που συντάχθηκε από τους Boldrin και Canova (2001), υποστηρίζει ότι τα διαρθρωτικά ταμεία μπορεί να αντικαταστήσουν οικονομικές διαδικασίες που επιφέρουν σύγκλιση. Συγκεκριμένα επισημάνθηκε ότι η υποστήριξη που λαμβάνεται από την πολιτική συνοχή μπορεί να ωθήσει τους εργαζομένους να παραμείνουν σε φτωχές περιοχές από τις οποίες διαφορετικά θα είχαν μεταναστεύσει (Boldrin and Canova, 2001). Δεδομένου ότι η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού είναι ένα ισχυρό μέσο για την επίτευξη εξισορρόπησης των μισθών, η υποστήριξη αυτή θα καθυστερήσει έτσι τη σύγκλιση. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, η σύγκλιση μεταξύ των ευρωπαϊκών περιφερειών επιβραδύνθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η οποία είναι η περίοδος κατά την οποία η ΕΕ αύξησε τις προσπάθειές στην κατανομή πόρων, μέσω της συστηματικής κατανομής κεφαλαίων. Τέλος, ισχυρίζονται ότι η πολιτική συνοχής είναι αναποτελεσματική διότι καθοδηγείται κυρίως από πολιτικούς λόγους και δεν στοχεύει μόνο στη μείωση των διαφόρων ανισοτήτων και εξισορρόπηση των επιπέδων ανάπτυξης. Οι Dell'Erba and Gallo (2008) στην έρευνά τους βρίσκουν αρνητική και ασήμαντη επίδραση των πόρων. Μελέτησαν 145 ευρωπαϊκές περιοχές για την περίοδο 1989-1999 και τα αποτελέσματα εκτίμησής τους δείχνουν ότι ενώ λαμβάνει χώρα σημαντική σύγκλιση, οι διαρθρωτικοί πόροι δεν έχουν καμία επίπτωση σε αυτό (Dall'erba and Gallo, 2008). Στη μελέτη του ο Percoco (2017), ανέλυσε την επίδραση της Πολιτικής Συνοχής στην περιφερειακή ανάπτυξη και διαπίστωσε ότι οι αναπτυξιακές πολιτικές που παραμελούν τον κύκλο ζωής και τον στρατηγικό ρόλο των τομέων, έχουν επιζήμιες ή μηδενικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη (Percoco, 2017). Επιπλέον, στην έρευνά τους οι Gripaios, Bishop, Hart και McVittie (2008), οι οποίοι ανέλυσαν τον αντίκτυπο της χρηματοδότησης στην Ευρώπη, διαπίστωσαν ότι η χρηματοδότηση είχε αξιοσημείωτα μικρό αποδεικτικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη (Gripaios *et al.*, 2008). Στη συνέχεια, οι Rodríguez-Pose και Fratesi (2004) και Crescenzi και Rodríguez-Pose (2012) εξέτασαν τον αντίκτυπο των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών Ταμείων στις περιφέρειες και τη συμβολή των υποδομών μεταφορών στην περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρώπης, αντίστοιχα. Και οι δύο μελέτες διαπίστωσαν ότι τα ταμεία ανάπτυξης και υποδομών είναι σχετικά κακοί προγνωστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, υποστηρίζουν ότι οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να ενισχύσουν τις προοπτικές ανάπτυξης σε όλες τις περιοχές (Rodríguez-Pose and Fratesi, 2007; Crescenzi and Rodríguez-Pose, 2012).

Τέλος, ένας σημαντικός αριθμός μελετών αναφέρει ότι οι διαρθρωτικοί πόροι είναι υπό όρους αποτελεσματικοί. Συγκεκριμένα, έρευνες αποδεικνύουν ότι ο αντίκτυπος είναι

επωφελής σε χώρες με καλά οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο (Ederveen, Groot and Nahuis, 2006) ή με αποκεντρωμένες κυβερνητικές δομές (Bähr, 2008). Αυτή η επίδραση αν και θετική, φαίνεται να εξαρτάται από το αν λαμβάνονται υπόψη ορισμένες παράμετροι, όπως οι χωρικές αλληλεπιδράσεις της επίδρασης (Dall'erga and Gallo, 2008), οι παραδοχές του μοντέλου σύγκλισης (Ederveen *et al.*, 2003), οι ψευδομεταβλητές χωρών (Fayolle and Lecuyer, 2000), οι χρονικές περίοδοι (Puigserver-Peñalver, 2007), και πολύ σημαντικό, η συνθήκη μέσω της οποίας αναλύεται ο στόχος. Μελέτη από τους ερευνητές Sotiriou και Tsiapa που αφορά την επιρροή των διαρθρωτικών ταμείων στην περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, αποδεικνύει ότι η επίδραση στην ανάπτυξη είναι υπό όρους θετική, καθώς εκτιμάται ότι είναι θετική μόνο στις περιοχές όπου τα πλεονεκτήματά τους συσχετίζονται με τους πόρους που λαμβάνουν. Αυτό το εύρημα έρχεται σε αντίθεση με τη νεοκλασική θεωρία που υποστηρίζει ότι η διοχέτευση των κεφαλαίων προς περιφέρειες με ανεπαρκή κεφάλαια θα προωθούσε την ανάπτυξή τους λόγω του αυξανόμενου οριακού προϊόντος του κεφαλαίου (Sotiriou and Tsiapa, 2015). Στη μελέτη τους οι Mohl and Hagen (2010), δεν επικεντρώθηκαν μόνο στη διερεύνηση του αποτελέσματος της ανάπτυξης της πολιτικής συνοχής, αλλά αναλύουν το αντίκτυπο των διαρθρωτικών ταμείων της ΕΕ στην απασχόληση με βάση ένα σύνολο δεδομένων 130 ευρωπαϊκών περιφερειών κατά τη χρονική περίοδο 1999-2007. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι ο υψηλής ειδίκευσης πληθυσμός επωφελείται ιδιαίτερα από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ. Επισημαίνουν πως το αντίκτυπο των διαρθρωτικών ταμείων εξαρτάται από το αν τα διαρθρωτικά ταμεία χρησιμοποιούνται ως επιδοτήσεις κεφαλαίου ή ως επενδύσεις ανθρώπινου κεφαλαίου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως η συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην ανάπτυξη είναι υπό όρους αποτελεσματική (Mohl *et al.*, 2010).

Ένα σημαντικό κομμάτι των μελετών που ασχολούνται με τη συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη και που αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο για την καλή ερμηνεία των αποτελεσμάτων αυτών, είναι η χωρική αυτοσυσχέτιση. Μέσω αυτής τα αποτελέσματα ερμηνεύονται καλύτερα σε μορφή διαγραμμάτων και χαρτών και το αντίκτυπο των διαρθρωτικών πόρων γίνεται πιο εμφανές. Οι μελέτες που έχουν συμπεριλάβει τη χωρική αυτοσυσχέτιση για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων τους είναι λίγες σε αριθμό. Αναφερόμενοι σε μια μελέτη που διεξήγαν ερευνητές με σκοπό να αναδειχθεί το αντίκτυπο των διαρθρωτικών ταμείων στην περιφερειακή ανάπτυξη (Antunes *et al.*, 2020), συμπεριέλαβαν την χωρική αυτοσυσχέτιση κάνοντας χρήση τον δείκτη Moran's I και μέσω διαγραμμάτων και χαρτών που προέκυψαν οδηγήθηκαν σε σαφή αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν την ύπαρξη χωρικής αυτοσυσχέτισης στο κατά κεφαλήν εισόδημα και στις περισσότερες επεξηγηματικές μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στο μοντέλο. Εν συνεχεία, η

διερευνητική χωρική ανάλυση επιβεβαίωσε την ύπαρξη συγκέντρωσης των διαρθρωτικών ταμείων στις πιο φτωχές περιοχές της ΕΕ. Τα αποτελέσματα, λοιπόν, επιβεβαιώνουν τη σημασία των επιπτώσεων γειννίας και διασύνδεσης μεταξύ των περιφερειών στην ΕΕ και επισημαίνουν την ανάγκη για περισσότερες μελέτες για την εμβάθυνση των μηχανισμών των διαπεριφερειακών συνδέσεων. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να προκύψει το συμπέρασμα του πόσο σημαντική είναι η εμπλοκή της χωρικής αυτοσυσχέτισης στην ανάλυση της σχέσης των διαρθρωτικών πόρων και της περιφερειακής ανάπτυξης.

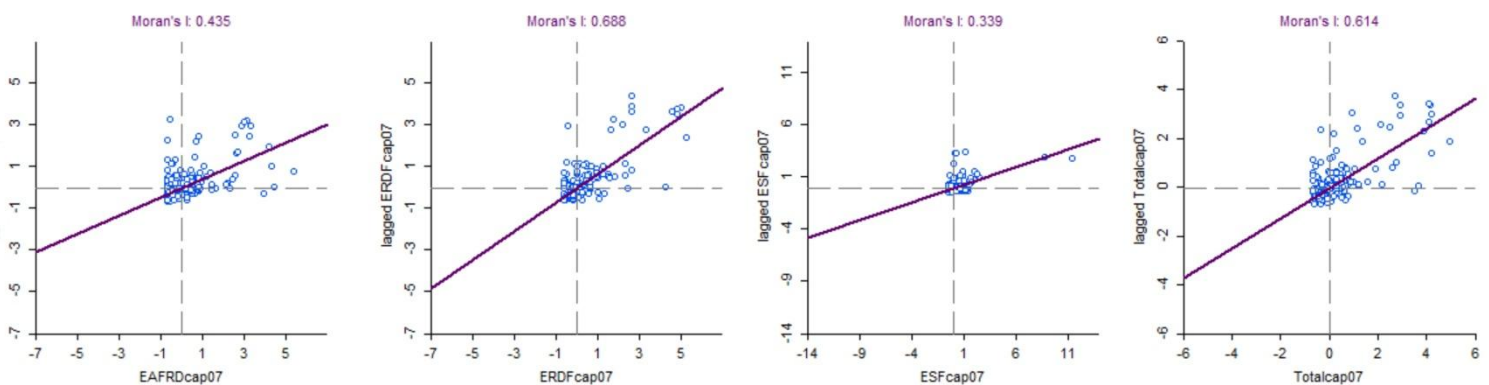
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΥΠΟ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΑΥΤΟΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνάται η συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην ανάπτυξη των περιφερειών της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη το ζήτημα της χωρικής αυτοσυσχέτισης. Τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιούνται γι' αυτό το σκοπό συλλέχθηκαν από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat), τα οποία αφορούν τη χρονική περίοδο από το έτος 2007 έως και το έτος 2018. Ο λόγος που η συλλογή των δεδομένων έγινε με αρχή το έτος 2007 είναι προκειμένου να μελετηθούν όσο το δυνατόν περισσότερες χώρες που εντάχθηκαν στην ΕΕ, με το έτος αυτό να αποτελεί την είσοδο της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Τα δεδομένα τα οποία επεξεργαστήκαμε, αφορούν τη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης. Η παρούσα μελέτη περιλαμβάνει δύο στάδια ανάλυσης των παραπάνω δεδομένων. Αρχικά, η ανάλυση των δεδομένων θα μας επιτρέψει να εξετάσουμε το ενδεχόμενο ύπαρξης χωρικών προτύπων στις περιφέρειες της ΕΕ, διερευνώντας τα πρότυπα χωρικής αυτοσυσχέτισης των διαρθρωτικών πόρων για τα έτη 2007 και 2018, μέσω της αποτύπωσης των αποτελεσμάτων σε μορφή διαγραμμάτων και χαρτών κάνοντας χρήση του προγράμματος Geoda. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη λαμβάνοντας υπόψη τη χωρική αυτοσυσχέτιση μέσω οικονομετρικού υποδείγματος, το οποίο θα εξετασθεί χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα Stata, βάση του οποίου θα προκύψουν ανάλογα αποτελέσματα τα οποία και θα αναλυθούν.

4.1 Περιφερειακά πρότυπα χωρικής αυτοσυσχέτισης

Αρχικά, χρησιμοποιείται ο ολικός δείκτης Moran's I (Global Moran), δηλαδή ο συνολικός δείκτης χωρικής αυτοσυσχέτισης που υποδεικνύει εάν σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης υπάρχουν χωρικές ομάδες (clusters) ή μικτά μοτίβα για τα έτη 2007 και 2018 αντίστοιχα. Υπολογίζεται και παρουσιάζεται για κάθε μεταβλητή του μοντέλου, οι οποίες είναι η χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ERDF), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ESF), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (EAFRD) και η συνολική χρηματοδότηση αυτών των ταμείων, εάν η κάθε μια από αυτές οδηγεί σε θετική ή αρνητική χωρική αυτοσυσχέτιση ή ακόμη σε απουσία χωρικής αυτοσυσχέτισης και επομένως χωρικών προτύπων.

Ξεκινώντας με το έτος 2007 οι τιμές που λαμβάνει ο ολικός δείκτης για τις μεταβλητές, παρουσιάζονται στα παρακάτω διαγράμματα:

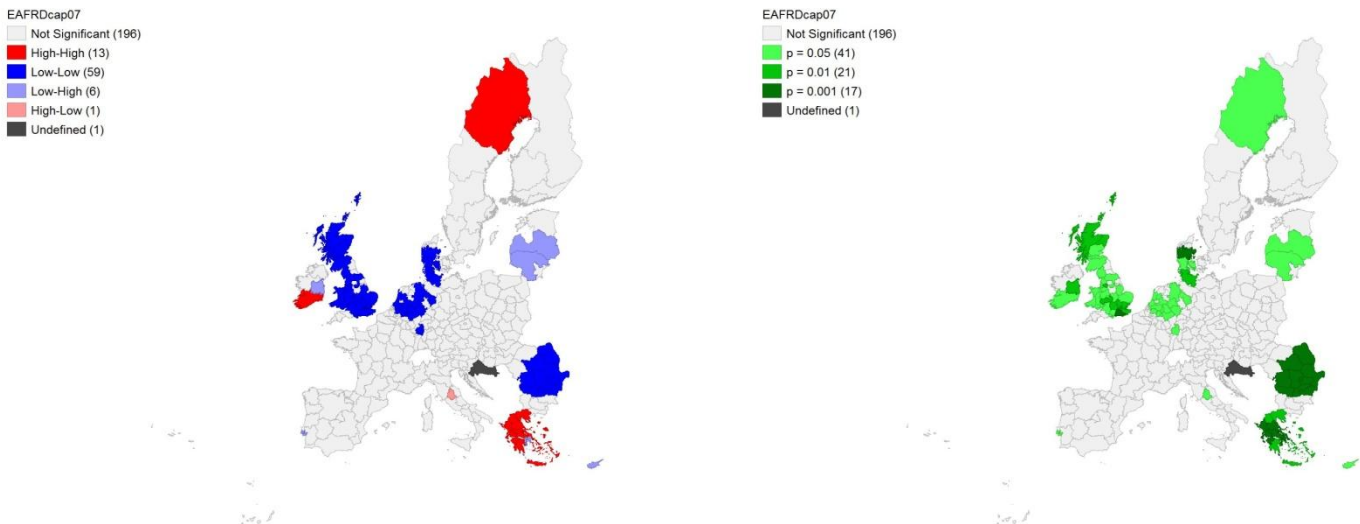

Εικόνα 11: Διαγράμματα Ολικού δείκτη Moran's I έτους 2007

Διαπιστώνουμε πως και για τις τέσσερις μεταβλητές οι τιμές είναι θετικές και μεγαλύτερες του μηδενός, πράγμα που δηλώνει την ύπαρξη χωρικής αυτοσυσχέτισης και κατ' επέκταση αναμένονται χωρικά πρότυπα στα οποία οι γειτονικές παρατηρήσεις τείνουν να έχουν παρόμοια υψηλές ή χαμηλές τιμές. Αναλυτικότερα, την μεγαλύτερη τιμή την λαμβάνει για τη μεταβλητή που περιγράφει τη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης όπου ισούται με 0.688, μια τιμή που ερμηνεύεται ως ισχυρή θετική χωρική αυτοσυσχέτιση και τη χαμηλότερη τιμή λαμβάνει για τη μεταβλητή που περιγράφει τη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο όπου ισούται με 0.339 που ερμηνεύεται ως ύπαρξη χαμηλού βαθμού χωρικής αυτοσυσχέτισης.

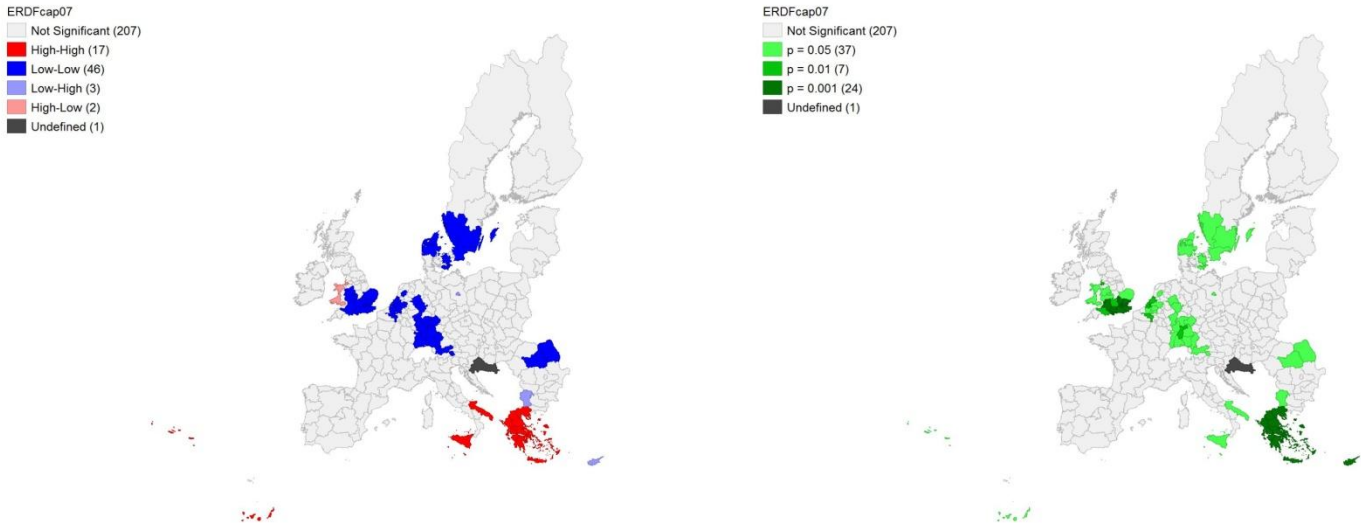
Σε επόμενο στάδιο για το έτος 2007, χρησιμοποιήθηκε ο τοπικός δείκτης του Moran's I (Local Moran's I), ο οποίος αναλύει το παγκόσμιο χωρικό μοτίβο και υποδεικνύει σε ποιο βαθμό μια γεωγραφική τοποθεσία περιβάλλεται από παρόμοιες ή ανόμοιες τιμές σχηματίζοντας ένα γεωγραφικό πρότυπο. Το αποτέλεσμα αποτυπώνεται στους ακόλουθους χάρτες οι οποίοι δηλώνουν σε ποιες περιοχές της ΕΕ δημιουργούνται clusters παρόμοιων χαμηλών ή υψηλών τιμών. Επιπλέον, οι χάρτες σημαντικότητας που δημιουργήθηκαν, δείχνουν τα επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας του δείκτη Moran για τιμές κάτω του 5%.

Ξεκινώντας με το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, φαίνεται να δημιουργούνται συστάδες σε πολλές περιοχές της ΕΕ. Αναλυτικότερα παρατηρείται συγκέντρωση συστάδων με υψηλές τιμές στην Νότια Ευρώπη στις περιφέρειες της Ελλάδας, στην Βόρεια Ευρώπη στις περιφέρειες της Σουηδίας, όπως επίσης και σε μικρό βαθμό σε περιφέρειες της Ιρλανδίας. Στη συνέχεια οι συστάδες των χαμηλών τιμών παρατηρούνται σε πιο αναπτυγμένες περιοχές και πιο συγκεκριμένα στην Δυτική Ευρώπη σε περιφέρειες της Γερμανίας και Ολλανδίας, όπως επίσης και σε περιφέρειες γειτονικών χωρών στη Βόρεια Ευρώπη, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Δανίας. Τέλος, επιπλέον συστάδες με χαμηλές τιμές συγκεντρώνονται σε περιφέρειες στην Ανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Ρουμανία, μιας χώρας που εισήλθε στην ΕΕ το 2007 που αποτελεί και το έτος μελέτης μας.

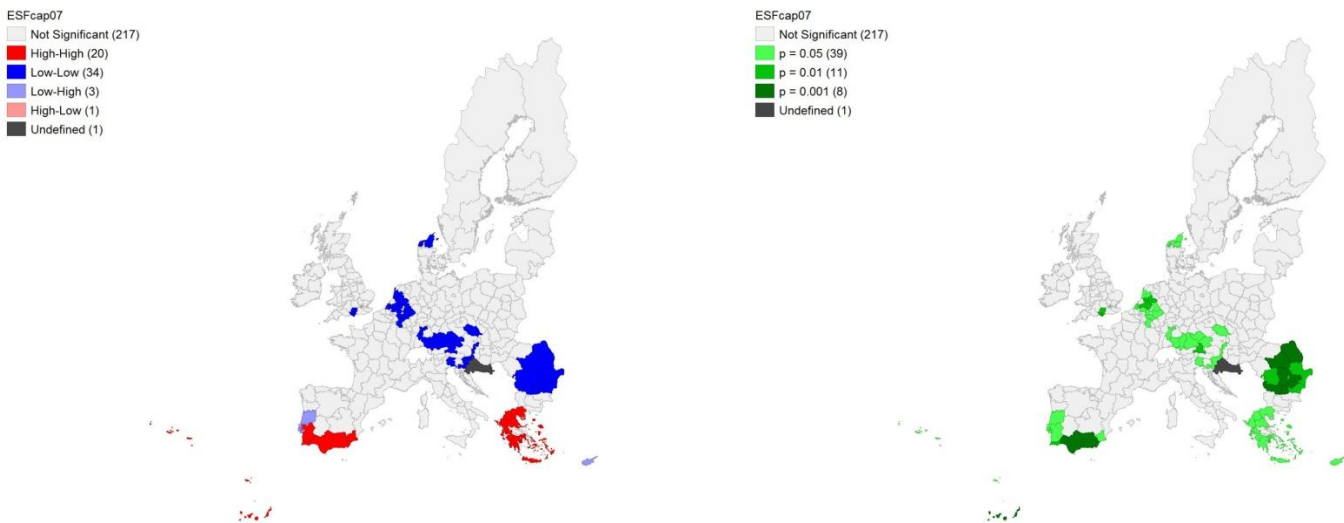
Εικόνα 12: EAFRD - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007

Για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, οι συστάδες με τις υψηλές τιμές παρατηρούνται σε περιφέρειες των μεσογειακών χωρών Ιταλίας και Ελλάδας και στη συνέχεια συστάδες στην κεντρική Ευρώπη, αλλά και περιφέρειες της Βόρειας Ευρώπης, οι οποίες λαμβάνουν τις χαμηλές τιμές. Για ακόμη μια φορά η Ελλάδα αποτελεί χώρα στην οποία παρατηρούνται υψηλές τιμές στις περιφέρειές της.

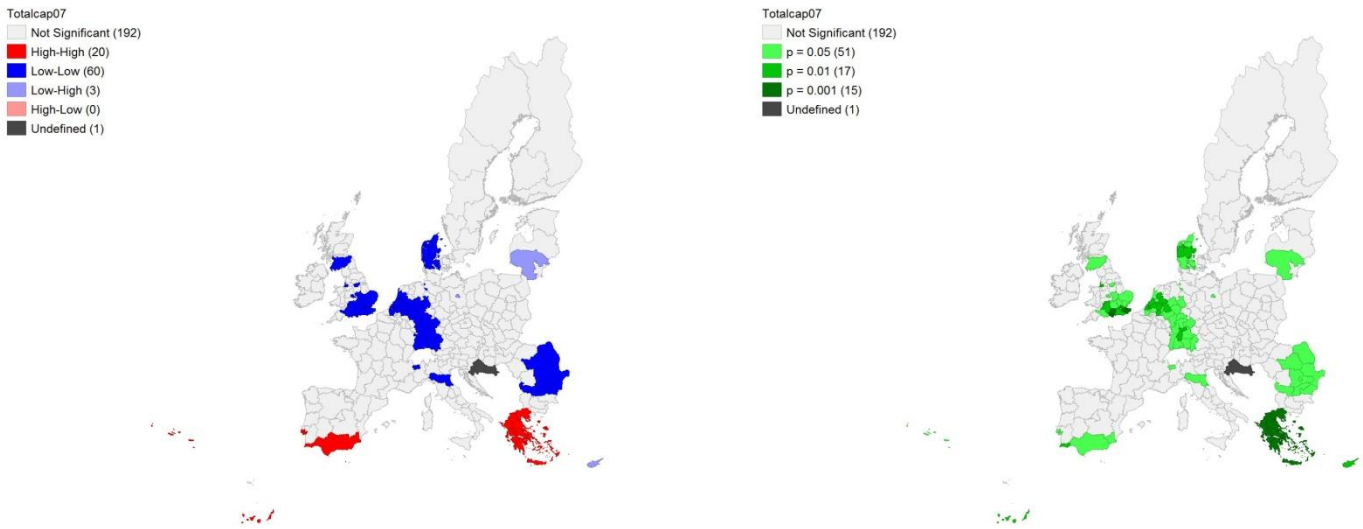
Εικόνα 13: ERDF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007

Στη συνέχεια, για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, οι συστάδες με τις υψηλές τιμές παρατηρούνται επίσης σε μεσογειακές χώρες Ελλάδα, αλλά και Ισπανίας και Πορτογαλίας. Οι συστάδες των χαμηλών τιμών συγκεντρώνονται για ακόμη μια φορά σε πιο αναπτυγμένες περιφέρειες των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, καθώς και Βόρειας Ευρώπης Ηνωμένου Βασιλείου, Δανίας και Σουηδίας. Αισθητή είναι η παρουσία συστάδων χαμηλών τιμών και στην Ανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Ρουμανία και Βουλγαρία.

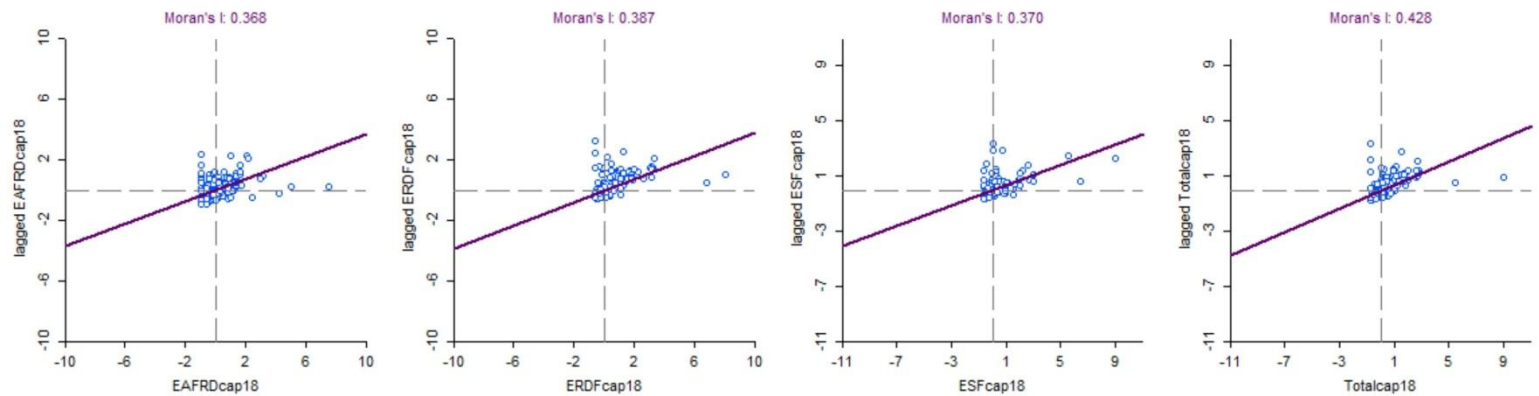
Εικόνα 14: ESF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007

Τέλος, οι χάρτες που αφορούν τη συνολική χρηματοδότηση των ταμείων που εξετάζονται, οι συστάδες με τις υψηλές τιμές όπως ήταν αναμενόμενο παρατηρούνται σε χώρες της Νότιας Ευρώπης στην Ελλάδα, στην Ισπανία και σε μικρό βαθμό και στην Πορτογαλία. Στη συνέχεια οι χαμηλές τιμές συγκεντρώνονται στην Δυτική Ευρώπη και καθώς και στη βόρεια Ευρώπη σε περιφέρειες του Ηνωμένου Βασιλείου και Δανίας. Επιπλέον, παρατηρούνται συστάδες χαμηλών τιμών στην Ανατολική Ευρώπη σε περιφέρειες της Ρουμανίας και Βουλγαρίας, και πρέπει να σημειωθεί πως με την ένταξη αυτών των δύο χωρών στην ΕΕ το έτος 2007, κρίθηκε πως οι περιφέρειές τους έπρεπε να προστεθούν στον κατάλογο των περιφερειών που επωφελούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία, γι' αυτό και η συχνή παρουσία συστάδων σε αυτές τις περιφέρειες.

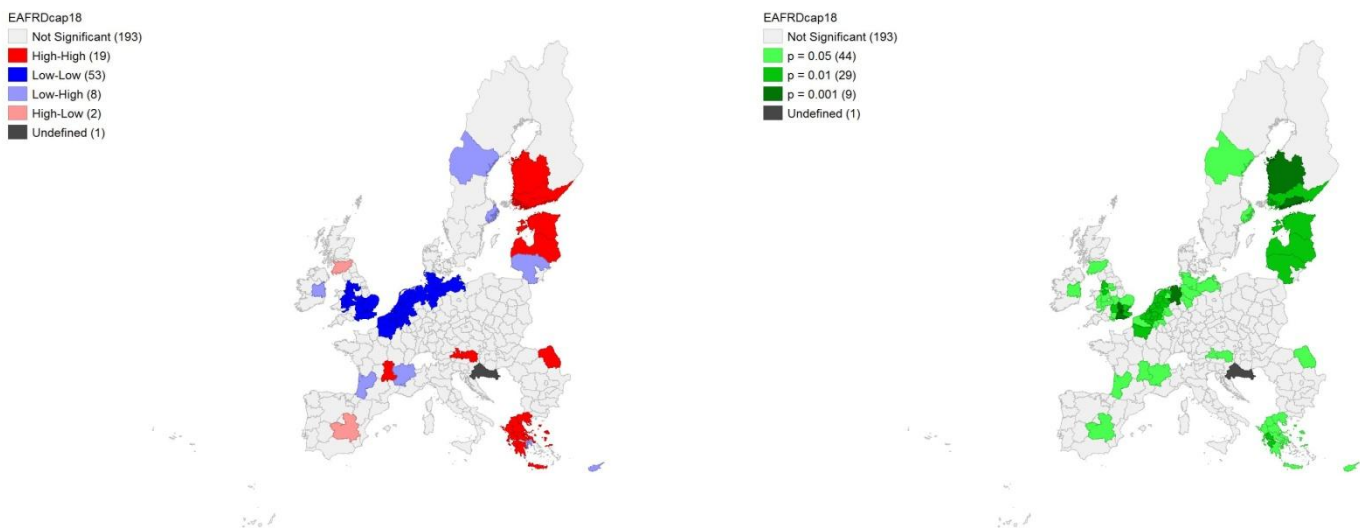
Εικόνα 15: Total - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2007

Η διαδικασία ακολουθήθηκε και για το έτος 2018 όπου αρχικά τα αποτελέσματα μας δείχνουν πως η ύπαρξη χωρικής αυτοσυσχέτισης και για τις τέσσερις μεταβλητές είναι εμφανής, καθώς τα παρακάτω διαγράμματα του ολικού δείκτη Moran's I μας δείχνουν πως η τιμή του και στις τέσσερις περιπτώσεις προκύπτει θετική. Παρ' όλα αυτά, λόγω του μικρού μεγέθους των τιμών του, γίνεται λόγος για μια μικρού προς μετρίου βαθμού χωρική αυτοσυσχέτιση με τη μεγαλύτερη τιμή 0.428 στη συνολική χρηματοδότηση.

Εικόνα 16: Διαγράμματα Ολικού δείκτη Moran's I έτους 2018

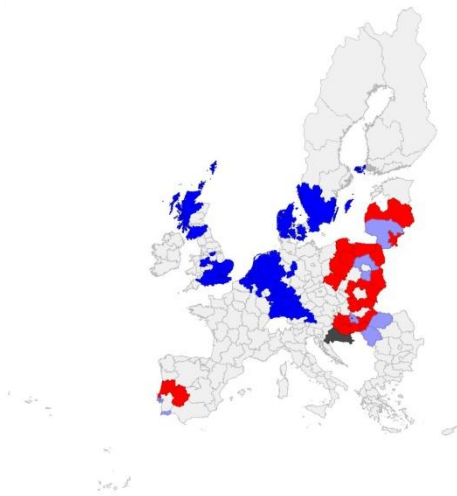
Για τον τοπικό δείκτη Moran's I για το έτος 2018 δημιουργήθηκαν επίσης οι παρακάτω χάρτες από τους οποίους φαίνεται η ύπαρξη συστάδων περιοχών με παρόμοιες υψηλές ή χαμηλές τιμές. Ξεκινώντας με το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, φαίνεται να δημιουργούνται συστάδες που καλύπτουν αρκετές περιοχές της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα οι υψηλές τιμές παρουσιάζονται στη Νότια Ευρώπη στην Ελλάδα, όπως επίσης και στην Βόρεια Ευρώπη σε Φινλανδία, Λετονία και Εσθονία. Οι χαμηλές τιμές συγκεντρώνονται στην Δυτική Ευρώπη σε περιφέρειες της Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου και Ολλανδίας. Είναι σημαντικό να τονιστεί, πως όπως θα δούμε και στη συνέχεια, οι μόνες υψηλές τιμές που λαμβάνει η Ελλάδα παρατηρούνται για το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, καθώς στους ακόλουθους χάρτες παρατηρείται απουσία κάποιας συστάδας υψηλών ή χαμηλών τιμών για το έτος 2018.

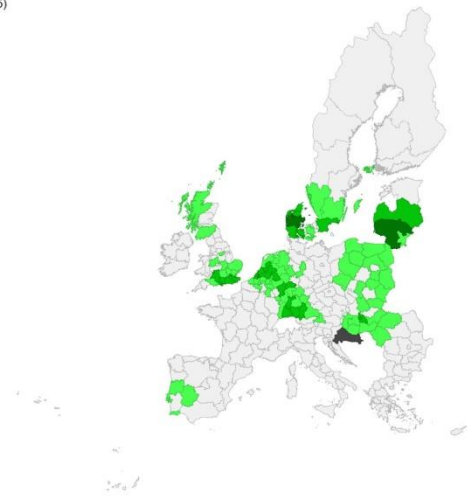
Εικόνα 17: EAFRD - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018

Για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, παρατηρούμε μια πύκνωση των συστάδων υψηλών τιμών σε αρκετές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και σε μικρό βαθμό στη Νότια Ευρώπη σε Πορτογαλία και Ισπανία, γεγονός που δηλώνει πως για τη προγραμματική περίοδο στην οποία ανήκει το έτος μελέτης, ένας ιδιαίτερα σημαντικός όγκος πόρων διοχετεύθηκε σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη στις πιο αναπτυγμένες χώρες εντοπίζονται συστάδες με τις χαμηλές τιμές.

ERDFcap18
 Not Significant (175)
 High-High (23)
 Low-Low (70)
 Low-High (7)
 High-Low (0)
 Undefined (1)

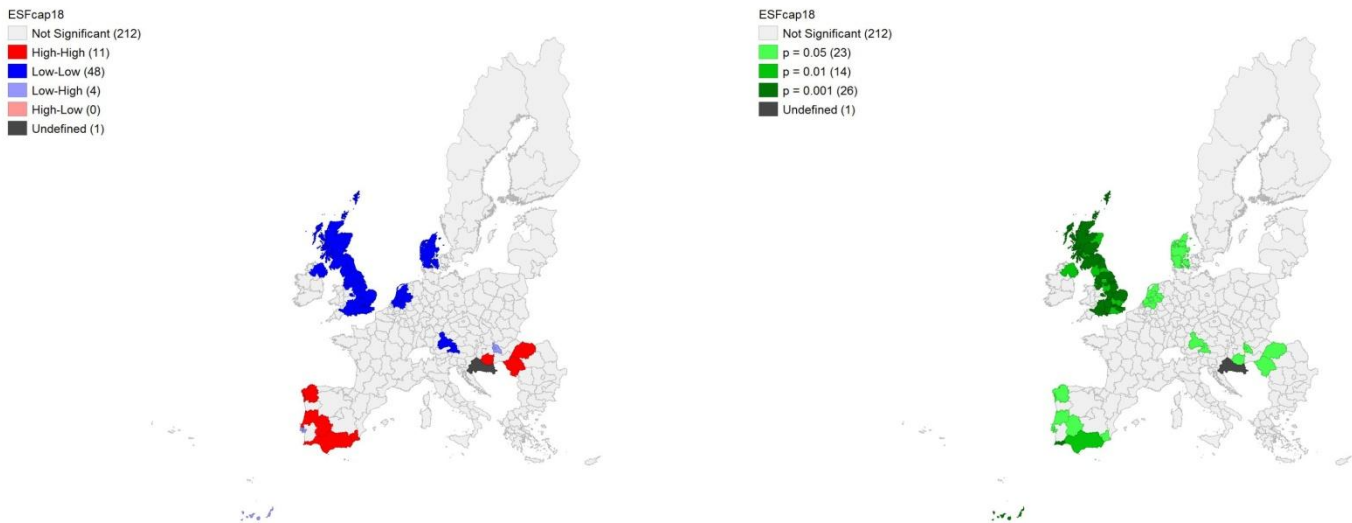

ERDFcap18
 Not Significant (175)
 $p = 0.05$ (73)
 $p = 0.01$ (25)
 $p = 0.001$ (2)
 Undefined (1)

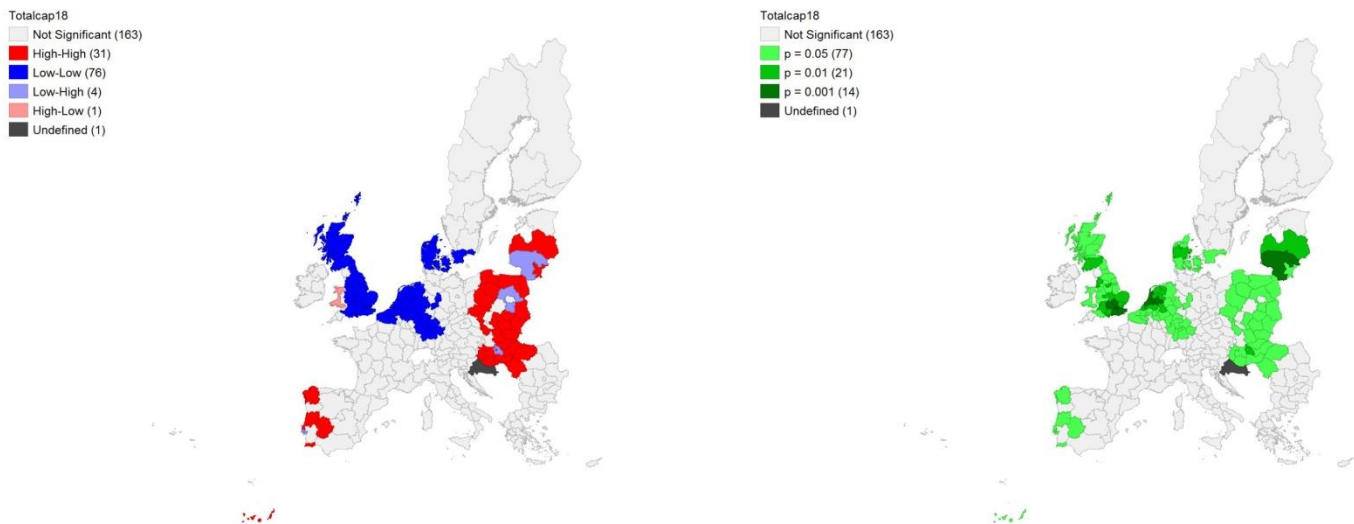
Εικόνα 18: ERDF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018

Για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, οι υψηλές τιμές εντοπίζονται σε συστάδες στην Νότια Ευρώπη σε Πορτογαλία και Ισπανία και σε μικρό βαθμό στην Ανατολική Ευρώπη. Οι συστάδες με χαμηλές τιμές εντοπίζονται σε μεγάλο βαθμό στην Βόρεια Ευρώπη, όπου όπως φαίνεται καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του Ηνωμένου Βασιλείου και στη συνέχεια στη Δανία και Ολλανδία.

Εικόνα 19: ESF - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018

Τέλος, για τη συνολική χρηματοδότηση βλέπουμε σε μεγάλο βαθμό μια διαφορετική κατανομή των συστάδων στις ευρύτερες περιοχές της Ευρώπης σε σχέση με τη συνολική χρηματοδότηση του έτους 2007. Οι υψηλές τιμές παρατηρούνται στις συστάδες που βρίσκονται και καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, σημειώνοντας πως υψηλές τιμές συναντώνται σε μικρό βαθμό και σε μεσογειακές χώρες, στην Ισπανία και Πορτογαλία, με την Ελλάδα να απέχει από την παρουσία κάποιας συστάδας για αυτό το έτος. Στη συνέχεια, οι συστάδες των χαμηλών τιμών συγκεντρώνονται και καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του Ηνωμένου Βασιλείου, όπως επίσης και σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης και σε χαμηλό ποσοστό στην Βόρεια Ευρώπη.

Εικόνα 20: Total - Cluster Map / Significance Map Local Moran's I 2018

Κάνοντας σύγκριση ανάμεσα σε αυτά τα έτη θα διαπιστώσουμε αρχικά πως για τις τιμές του ολικού δείκτη Morgan παρατηρήθηκε αισθητή μείωση οδηγώντας σε αποτελέσματα χαμηλού βαθμού χωρικής αυτοσυσχέτισης για το 2018, φαινόμενο που αποδίδεται στο γεγονός πως οι χρηματοδοτήσεις του έτους 2007 έγιναν σε μια χρονική περίοδο όπου αποτελεί τα αρχικά στάδια της έναρξης της κρίσης της ΕΕ και για το έτος 2018 οι χρηματοδοτήσεις διαφοροποιούνται ως προς το χαρακτήρα και το σκοπό τους.

Όσον αφορά την κατανομή των συστάδων υψηλών ή χαμηλών τιμών παρατηρούμε μια διαφοροποίηση ως προς τη θέση στην οποία εντοπίζονται. Αρχικά, για το έτος 2018 οι συστάδες πυκνώνουν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όπως φαίνεται εξετάζοντας τους χάρτες για το ΕΤΠΑ. Μια διαφοροποίηση παρατηρείται στις μεσογειακές χώρες με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ελλάδα η οποία για το μόνο ταμείο για το οποίο παρουσιάζει συστάδες και μάλιστα υψηλών τιμών είναι αυτό του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης. Έτσι, λοιπόν, ενώ για το 2007 παρουσιάζονται συστάδες υψηλών τιμών ΕΤΠΑ και ΕΚΤ στις μεσογειακές χώρες, για το 2018 όπως φαίνεται γίνεται επικέντρωση των πόρων προς την Ανατολική Ευρώπη αφού πλέον οι συστάδες των υψηλών τιμών, εξετάζοντας και τη συνολική χρηματοδότηση, σημειώνονται κυρίως στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και πολύ λιγότερο στις μεσογειακές χώρες.

Συνοπτικά παρατηρούνται μεταβολές τόσο στο μέγεθος όσο και στα περιφερειακά πρότυπα της χωρικής αλληλοεξάρτησης των διαρθρωτικών πόρων διαχρονικά στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το επόμενο σημαντικό ζήτημα που διερευνάται είναι εάν οι συστάδες περιφερειών με σημαντικό όγκο διαρθρωτικών πόρων παίζουν κάποιο ρόλο στην ανάπτυξή τους μέσω συνεργειών και αλληλεπιδράσεων.

4.2 Συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην περιφερειακή ανάπτυξη – ανάπτυξη οικονομετρικού υποδείγματος

Έχοντας παρατηρήσει μια σημαντική χρηματοδότηση στις περιφέρειες της ΕΕ μέσω διαρθρωτικών ταμείων, δεν σημαίνει αυτόματα ότι η συμβολή αυτών των πόρων οδηγεί στην ανάπτυξη των περιφερειών αυτών. Για το λόγο αυτό προκειμένου να διερευνηθεί σε τι βαθμό τελικά συμβάλουν οι διαρθρωτικοί πόροι στην ανάπτυξη και να διατυπώσουμε σαφή συμπεράσματα, θα εστιάσουμε στο οικονομετρικό μοντέλο περιφερειακής ανάπτυξης (growth model) που βασίζεται στο υπόδειγμα του Barro (Barro, 1990).

Αρχικά, πρέπει να τονίσουμε πως τα δεδομένα τα οποία αναλύουμε είναι της μορφής Panel, δηλαδή εξετάζονται τόσο διαστρωματικά, όσο και χρονικά. Το μοντέλο περιλαμβάνει μια εξαρτημένη μεταβλητή που είναι ο ρυθμός ανάπτυξης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και την ανεξάρτητη μεταβλητή το επίπεδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επιπλέον ανεξάρτητες μεταβλητές τις οποίες ορίσαμε εμείς αποτελούν οι χρηματοδοτήσεις τριών διαρθρωτικών ταμείων, από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ERDF), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ESF) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (EAFRD). Οι παραπάνω μεταβλητές αποτελούν και το λόγο ανάπτυξης του μοντέλου, με σκοπό να δείξουμε τη συμβολή τους στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η επιλογή μικρού αριθμού μεταβλητών μας οδήγησε στο να εισάγουμε ως ανεξάρτητες μεταβλητές επιπλέον δεδομένα τα οποία αποτελούν τις ψευδομεταβλητές. Αυτό γίνεται προκειμένου να συμπεριληφθούν όσο το δυνατόν περισσότερα χρήσιμα χαρακτηριστικά για τις περιοχές τις οποίες μελετάμε, έτσι ώστε να εμπλουτίσουμε το μοντέλο με αυτά, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της ερμηνευτικής του ικανότητας. Τα παραπάνω δεδομένα προκειμένου να έχουμε μια κανονική κατανομή, λογαριθμοποιήθηκαν. Η μορφή του μοντέλου μας που λαμβάνει μορφή μαθηματικής σχέσης γραμμικής παλινδρόμησης, παρουσιάζεται με την εξής μορφή:

$$Gr_{r,T} = a_0 + b_1 GDP_{r,T_0} + b_2 ERDF_{r,T_0} + b_3 EAFRD_{r,T_0} + b_4 ESF_{r,T_0} + b_5 West_r + b_6 East_r + b_7 Crisis_{r,T_0} + \varepsilon_{r,T}$$

Η εξαρτημένη μεταβλητή $Gr_{r,T}$ υποδηλώνει τον ρυθμό ανάπτυξης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDPCAP) για τις περιφέρειες r (σύνολο εξετάζονται 266 περιφέρειες της ΕΕ) κατά έτος T της χρονικής περιόδου 2007 - 2018. Η ανεξάρτητη μεταβλητή GDP_{r,T_0} αποτελεί το αρχικό επίπεδο του ΑΕΠ κατά κεφαλήν για το έτος T_0 . Στη συνέχεια ακολουθούν οι τρεις

ανεξάρτητες μεταβλητές των ταμείων μελέτης *ERDF, EAFRD, ESF* και ακολουθούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές που αποτελούν τις ψευδομεταβλητές όπου το *West* αποτελεί μεταβλητή που περιγράφει τις δυτικές χώρες, το *East* που περιγράφει τις ανατολικές χώρες και τέλος το *Crisis* που περιγράφει τη χρονική περίοδο της κρίσης 2008-2012. Τέλος, ο όρος $\varepsilon_{r,T}$ αποτελεί τον όρο σφάλματος ή αλλιώς τον διαταρακτικό όρο.

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν και παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 2), αρχικά μας δείχνουν πως το ΑΕΠ/κεφ συμβάλλει θετικά και στατιστικά σημαντικά στη μεταβολή μιας περιφέρειας. Αυτό μας δείχνει πως οι περιοχές με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ χαρακτηρίζονται από υψηλούς ρυθμούς μεταβολής ανάπτυξης, δηλαδή περιφέρειες πιο αναπτυγμένες έχουν υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης, οδηγώντας με αυτό τον τρόπο σε απόκλιση μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ. Στη συνέχεια οι τρεις μεταβλητές των διαρθρωτικών ταμείων μας δείχνουν πως μόνο οι πόροι του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης οδηγούν σε θετική και στατιστικά σημαντική αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης των περιφερειών στην ΕΕ. Οι πόροι των άλλων δύο ταμείων δεν φαίνονται να συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη των περιφερειών (τουλάχιστον για το σύνολο της ΕΕ) αφού η στατιστική τους σημασία είναι χαμηλή. Όσον αφορά τις ψευδομεταβλητές, η κρίση όπως είναι λογικό φαίνεται πως συσχετίζεται με αρνητικούς ρυθμούς περιφερειακής ανάπτυξης. Οι περιφέρειες της Δυτικής Ευρώπης συσχετίζονται επίσης με υψηλότερους ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ/κεφ. σε αντίθεση με τις υπόλοιπες περιοχές της ΕΕ.

Καθώς το μοντέλο συμπεριλαμβάνει και τη χωρική αυτοσυσχέτιση των περιφερειών της ΕΕ, με την ερμηνεία των βαρών που χρησιμοποιήθηκαν για τους πόρους των τριών ταμείων που μελετούνται, όπως επίσης και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ οδηγούμαστε σε συμπεράσματα στο κατά πόσο η κάθε μεταβλητή σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια συμβάλει στην ανάπτυξη των γειτονικών της περιφερειών. Έτσι, ξεκινώντας με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ενώ φαινομενικά επιδρά θετικά στην ανάπτυξη των γειτονικών περιφερειών μιας περιφέρειας, προκύπτει πως δεν είναι τελικά στατιστικά σημαντικό. Από τα τρία ταμεία προκύπτει πως το ταμείο το οποίο επιδρά θετικά στην ανάπτυξη των γειτονικών περιφερειών και παράλληλα κρίνεται στατιστικά σημαντικό είναι αυτό του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. Για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και για το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης η συμβολή τους φαίνεται να είναι αδύναμη.

Group variable: idregion Number of groups = 276
 Time variable: year Panel length = 12
 R-sq: within = 0.0903
 between = 0.4076
 overall = 0.1032

Log-likelihood = -8514.2827

growth	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
Main						
lngdpcap	1.022207	.1872232	5.46	0.000	.6552562 1.389158	
lnerdfcap	-.0209766	.0483818	-0.43	0.665	-.1158032 .0738501	
lnesfcap	-.0131207	.0600181	-0.22	0.827	-.130754 .1045127	
lneafrdcap	.1177005	.0464219	2.54	0.011	.0267152 .2086858	
idwest	-.0933543	.1682459	-0.55	0.579	-.4231102 .2364016	
ideast	1.544393	.209354	7.38	0.000	1.134067 1.954719	
crisis	-.4665934	.1054391	-4.43	0.000	-.6732501 -.2599366	
_cons	-11.16398	2.166598	-5.15	0.000	-15.41044 -6.917529	
Wx						
lngdpcap	.0465776	.2277078	0.20	0.838	-.3997214 .4928766	
lnerdfcap	.1434293	.0747864	1.92	0.055	-.0031494 .2900081	
lnesfcap	.0239182	.0821856	0.29	0.771	-.1371627 .1849991	
lneafrdcap	-.0815487	.0720978	-1.13	0.258	-.2228577 .0597603	
Spatial						
rho	.8123892	.0085828	94.65	0.000	.7955671 .8292112	
Variance						
lgt_theta	3.112165	1.072883	2.90	0.004	1.009353 5.214977	
sigma2_e	8.243943	.2191834	37.61	0.000	7.814352 8.673535	

Πίνακας 2: Αποτελέσματα οικονομετρικής ανάλυσης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα μελέτη αξιολογούμε την συμβολή των διαρθρωτικών πόρων στην ανάπτυξη των περιφερειών της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη το ζήτημα της χωρικής αυτοσυσχέτισης για την χρονική περίοδο 2007 – 2018. Τα ερωτήματα τα οποία προσπαθούμε να απαντήσουμε είναι εάν υπάρχουν χωρικά πρότυπα στις περιφέρειες της ΕΕ και στη συνέχεια σε τι βαθμό συμβάλουν οι διαρθρωτικοί πόροι στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η ύπαρξη της χωρικής αυτοσυσχέτισης είναι πολύ σημαντική, διότι μέσω της απόδειξης της ύπαρξής της κατανοούμε πώς οι περιφέρειες αναπτύσσουν συνέργιες και συσχετίσεις μεταξύ τους, πράγμα που σημαίνει τον πολλαπλασιασμό των ωφελειών αλλά και πώς τα οφέλη διαφεύγουν προς άλλες περιφέρειες. Εξάλλου η περιφερειακή ανάπτυξη στοχεύει στο να μειώσει όσο το δυνατόν σε μεγαλύτερο βαθμό το αναπτυξιακό χάσμα που χωρίζει τις διάφορες περιφέρειες της ΕΕ. Τρία διαρθρωτικά ταμεία που συμβάλουν ενεργά στη χρηματοδότηση των περιφερειών και τα οποία θα εξετάσουμε για να απαντήσουμε στα ερωτήματά μας αποτελούν το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης.

Σε πρώτη φάση, μέσω της διερεύνησης των προτύπων χωρικής αυτοσυσχέτισης των διαρθρωτικών πόρων, η ανάλυση καταλήγει στο συμπέρασμα πως στις περιφέρειες της ΕΕ η παρουσία προτύπων χωρικής αλληλοεξάρτησης των διαρθρωτικών πόρων είναι αισθητή. Με το πέρασμα των χρόνων, όμως, ο βαθμός της χωρικής αυτοσυσχέτισης μεταβάλλεται, καθώς η επικέντρωση των πόρων ανάλογα με τις προτεραιότητες που θέτει η Ευρωπαϊκή Πολιτική, αλλά και η σύνθεση της ΕΕ αλλάζει. Όπως ήδη έχει αναφερθεί η ύπαρξη χωρικών προτύπων, λοιπόν, βοηθά κατά πολύ μεγάλο βαθμό τις ευρωπαϊκές περιφέρειες να αναπτυχθούν.

Σε επόμενο στάδιο, διερευνήθηκε μέσω οικονομετρικής ανάλυσης το ερώτημα το κατά πόσο τα διαρθρωτικά ταμεία και οι χωρικές αλληλοσυσχετίσεις επηρεάζουν την ανάπτυξη των περιφερειών. Διαπιστώθηκε πως το ταμείο που επιδρά θετικά στην περιφερειακή ανάπτυξη είναι το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, υπογραμμίζοντας ότι αφορά το σύνολο των περιφερειών της ΕΕ και την περίοδο υπό μελέτη. Το εύρημα αυτό δεν αναιρεί τη συμβολή των άλλων ταμείων στην ανάπτυξη, καθώς η μελέτη αφορά το σύνολο της ΕΕ και όχι υπό-ομάδες. Το αποτέλεσμα αυτό της έρευνας οφείλεται στο γεγονός πως το μεγαλύτερο μέρος των πόρων του ΕΓΤΑΑ προορίζεται για γεωργικές δραστηριότητες οι οποίες αποτελούν κομμάτι των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών. Εξάλλου η γεωργία είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι του αγροτικού περιβάλλοντος και η προσφορά της γεωργικής παραγωγής αναπόσπαστο μέρος των αγροτικών περιοχών

αντίστοιχα, εφοδιάζοντας τους πολίτες με τρόφιμα και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

Επιπρόσθετα, η ανάλυση υπέδειξε την ύπαρξη χωρικών αυτοσυσχετίσεων όσον αφορά τους πόρους του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, δηλαδή τη θετική συμβολή των πόρων από γειτονικές περιοχές στην ανάπτυξη μιας περιφέρειας. Το γεγονός πως η ανάπτυξη γειτονικών περιοχών συμβάλει στην ανάπτυξη μιας περιφέρειας που περιβάλλεται από αυτές, από την μια πλευρά μπορεί να θεωρηθεί ως κάτι θετικό, καθώς οφείλεται στις στενές σχέσεις συνέργιας και συνεργασίας που αναπτύσσονται μεταξύ αυτών. Αντιθέτως, όμως, μπορεί να οφείλεται και στο γεγονός πως ενώ υπάρχει ο αρχικός στόχος ενίσχυσης μιας περιφέρειας μέσω των πόρων, λόγω διαρροών κεφαλαίου προς γειτονικές περιφέρειες, οι πόροι αυτοί να καταλήγουν κάπου αλλού. Η συγκέντρωση των πόρων σε περιοχές που κατά βάση χαρακτηρίζονται από την ισχυρή αναπτυξιακή τους πορεία θα οδηγήσει στο φαινόμενο της απόκλισης και την μεγιστοποίηση του χάσματος ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών. Στη συνέχεια, όπως ήταν και αναμενόμενο, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας συμπεράνουμε πως τελικά οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλούς ρυθμούς μεταβολής ανάπτυξης είναι εκείνες με υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Πρέπει να τονίσουμε εδώ πως η Πολιτική Συνοχής ως σημαντικός πυλώνας της ανάπτυξης στην ΕΕ που σκοπεύει στην μείωση των ανισοτήτων και του χάσματος μεταξύ των περιφερειών, θα πρέπει να προσαρμόζει συνεχώς τις πολιτικές της και τους άξονές της ανά τις προγραμματικές της περιόδους. Αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, προκειμένου να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα και κατευθύνσεις, έτσι ώστε οι αναπτυγμένες χώρες που όπως προέκυψε και μέσω της έρευνάς μας οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης, να μην συμβάλουν στη δημιουργία απόκλισης μεταξύ των Ευρωπαϊκών περιφερειών.

Τέλος, με την παρούσα μελέτη δείχνουμε πόσο σημαντικό κομμάτι αποτελεί η παρουσία της χωρικής αυτοσυσχετίσης όταν διεξάγεται μελέτη για χωρικά δεδομένα και θα πρέπει να αποτελεί βασικό κομμάτι των ερευνών παρόμοιου χαρακτήρα. Όσον αφορά την περιφερειακή ανάπτυξη, η Πολιτική Συνοχής θα πρέπει συνεχώς να ελέγχεται και να προσαρμόζεται ανά προγραμματική περίοδο, έτσι ώστε οι περιφέρειες να καταφέρουν να φτάσουν σε σύγκλιση και να αντιμετωπίζονται πιθανές ανισότητες μεταξύ αυτών. Η ορθή χάραξη των κατευθύνσεων που αφορούν τον διαμοιρασμό των πόρων θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιφερειών και σε ποιους τομείς αυτές υστερούν. Ήδη με την νέα προγραμματική περίοδο 2021-2027 που ακολουθεί, έχουν δημιουργηθεί ισχυρά θεμέλια μιας Ευρώπης με εντονότερο στρατηγικό και καινοτόμο χαρακτήρα που εξελίσσεται σε ταχύ βαθμό, χάρις της συμβολής των διαρθρωτικών πόρων, ανοίγοντας το δρόμο για την περαιτέρω εξέλιξή της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Antunes, M. *et al.* (2020) ‘Regional Policy The Impact of Structural Funds on Regional Growth: A Panel Data Spatial Analysis’, 55. doi: 10.1007/s10272-020-0921-1.
- Antunes, M. and Soukiazis, E. (2009) ‘Two Speed Regional Convergence In Portugal And the Importance of Structural Funds on Growth’, *Ekonomia* 9, pp. 222–241. Available at: https://www.researchgate.net/publication/23528623_Two_Speed_Regional_Convergence_In_Portugal_And_the_Importance_of_Structural_Funds_on_Growth (Accessed: 5 September 2021).
- Athens Voice (2019) *Πώς σώθηκε η Ιρλανδία από την οικονομική κρίση* | *Athens Voice*. Available at: https://www.athensvoice.gr/economy/555520_pos-sothike-i-irlandia-apo-tin-oikonomiki-krisi (Accessed: 27 August 2021).
- B2EU|CONSULTING (2021) *Cohesion policy legislative package for 2021-2027 adopted*. Available at: <https://www.b2eu-consulting.eu/news-detail/cohesion-policy-legislative-package-for-2021-2027-adopted> (Accessed: 19 July 2021).
- Bachtler, J. *et al.* (2017) *EU Cohesion Policy*. Taylor & Francis. Available at: <https://library.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=/bitstream/handle/20.500.12657/24255/1005876.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed: 12 April 2021).
- Bähr, C. (2008) ‘How does sub-national autonomy affect the effectiveness of structural funds?’, *Kyklos*, 61(1), pp. 3–18. doi: 10.1111/J.1467-6435.2008.00389.X.
- Barro, R. (1990) ‘Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth’, *Journal of Political Economy* 98(S5), pp. 103–125. doi: 10.1086/261726.
- Basile, R., de Nardis, S. and Girardi, A. (2001) ‘Regional Inequalities and Cohesion Policies in the European Union’, *ISAE Working Paper No. 23*. doi: 10.2139/SSRN.936319.
- Becker, S. O., Egger, P. H. and von Ehrlich, M. (2010) ‘Going NUTS: The effect of EU Structural Funds on regional performance’, *Journal of Public Economics*, 94(9–10), pp. 578–590. doi: 10.1016/J.JPUBECO.2010.06.006.
- Beugelsdijk, M. and Eijffinger, S. C. W. (2005) ‘The effectiveness of structural policy in the European union: An empirical analysis for the EU-15 in 1995-2001’, *Journal of Common Market Studies*, 43(1), pp. 37–51. doi: 10.1111/J.0021-9886.2005.00545.X.
- Boldrin, M. and Canova, F. (2001) ‘Inequality and convergence in Europe’s regions: Reconsidering European regional policies’, *Economic Policy*, (32), pp. 205–253. doi: 10.1111/1468-0327.00074.
- Bradley, J. *et al.* (2006) *How can we know if EU cohesion policy is successful? Integrating micro and macro approaches to the evaluation of Structural Funds*. No 1. GEFRA - Gesellschaft fuer Finanz- und Regionalanalysen. Available at: <https://econpapers.repec.org/RePEc:gef:wpaper:1-2006> (Accessed: 19 September 2021).
- Cappelen, A. *et al.* (2003) ‘The Impact of EU Regional Support on Growth and Convergence in the European Union’, *Journal of Common Market Studies*, 41(4), pp. 621–644. doi: 10.1111/1468-5965.00438.
- Cornett, A. P. (2009) ‘Aims and strategies in regional innovation and growth policy: A Danish perspective’, *Entrepreneurship and Regional Development*, 21(4), pp. 399–420. doi: 10.1080/08985620903020078.
- Crescenzi, R. and Rodríguez-Pose, A. (2012) ‘Infrastructure and regional growth in the European Union*’, *Papers in Regional Science*, 91(3), pp. 487–513. doi: 10.1111/J.1435-5957.2012.00439.X.

- Dall’erba, S. and Gallo, J. Le (2008) ‘Regional convergence and the impact of European structural funds over 1989–1999: A spatial econometric analysis’, *Papers in Regional Science*, 87(2), pp. 219–244. doi: 10.1111/J.1435-5957.2008.00184.X.
- Ederveen, S. *et al.* (2003) ‘Funds and games : the economics of European cohesion policy’, *OCCASIONAL PAPER*, (NO. 3).
- Ederveen, S., Groot, H. L. F. de and Nahuis, R. (2006) ‘Fertile Soil for Structural Funds? A Panel Data Analysis of the Conditional Effectiveness of European Cohesion Policy’, *Kyklos*, 59(1), pp. 17–42. doi: 10.1111/J.1467-6435.2006.00318.X.
- European Commission (2007) ‘Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση - Ο οδηγός σας στα θεσμικά όργανα της ΕΕ’.
- European Commission (2015) *Τι είναι η περιφερειακή πολιτική*; Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/what/index_el.cfm (Accessed: 24 May 2021).
- European Commission (2021a) *Cohesion Policy 2021-2027 - Regional Policy - European Commission*. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/ (Accessed: 19 July 2021).
- European Commission (2021b) *Open Data Portal for the European Structural Investment Funds - European Commission | Data | European Structural and Investment Funds*. Available at: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview> (Accessed: 31 May 2021).
- European Commission (2021c) *The EU’s 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU - FACTS AND FIGURES*. doi: 10.2761/91357.
- European Commission (2021d) *Youth Employment Initiative (YEI) - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission*. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176> (Accessed: 1 September 2021).
- European Commission (2021e) *Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/social-fund/ (Accessed: 24 May 2021).
- European Commission (2021f) *Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/erdf/ (Accessed: 24 May 2021).
- European Commission (2021g) *Η Πολιτική Συνοχής της ΕΕ*. Available at: <https://www.espa.gr/el/pages/staticCohesionPolicy.aspx> (Accessed: 24 May 2021).
- European Commission (2021h) *Νέα Προγραμματική Περίοδος 2021-2027*. Available at: <https://www.espa.gr/el/Pages/newprogperiod21-27.aspx> (Accessed: 19 July 2021).
- European Commission (2021i) *Όργανα και οργανισμοί της ΕΕ | Ευρωπαϊκή Ένωση*. Available at: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_el (Accessed: 13 July 2021).
- European Commission (2021j) *Ταμείο Συνοχής - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/cohesion-fund/ (Accessed: 24 May 2021).
- Ezcurra, R. and Rapún, M. (2006) ‘REGIONAL DISPARITIES AND NATIONAL DEVELOPMENT REVISITED THE CASE OF WESTERN EUROPE’, *European Urban and Regional Studies*, pp. 355–369. doi: 10.1177/0969776406068590.
- Fayolle, J. and Lecuyer, A. (2000) ‘Regional growth, national membership and European structural funds : an empirical appraisal’, *Documents de Travail de l’OFCE*. Available at: <https://ideas.repec.org/p/fce/doctra/0002.html> (Accessed: 19 September 2021).
- Feldkircher, M. (2006) ‘Regional Convergence within the EU-25: A Spatial Econometric Analysis’, *Proceedings of OeNB Workshops*, (9), pp. 101–119.

- Fiaschi, D. *et al.* (2011) ‘Productivity Growth across European Regions: the Impact of Structural and Cohesion Funds *’.
- Garcia-Milà, T. and McGuire, T. J. (2001) ‘Do interregional transfers improve the economic performance of poor regions? the case of Spain’, *International Tax and Public Finance*, 8(3), pp. 281–296. doi: 10.1023/A:1011264107134.
- Getis, A. (2016) ‘Cliff, A.D. and Ord, J.K. 1973: Spatial autocorrelation. London: Pion’, <http://dx.doi.org/10.1177/030913259501900205>, 19(2), pp. 245–249. doi: 10.1177/030913259501900205.
- Gripaios, P. *et al.* (2008) ‘Analysing the Impact of Objective 1 Funding in Europe: A Review’; <http://dx.doi.org/10.1068/c64m>, 26(3), pp. 499–524. doi: 10.1068/C64M.
- Gutoiu, G. (2015) ‘Spatial polarization in Bucharest at the 2014 Presidential Election’, Vol. III(No. 2, 2015).
- Hahn, J. (2012) ‘Πολιτική Συνοχής 2014-2020’, *Panorama*, 40. Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/information/panorama/index_el.cfm (Accessed: 31 May 2021).
- Kehagia, A. (2013) ‘The Impact of the EU’s Structural and Cohesion Funds’, pp. 148–162.
- Lucas, R. E. (1988) *ON THE MECHANICS OF ECONOMIC DEVELOPMENT*. Available at: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/0304393288901687?token=C65F6015C9B2D8B2B37AE2312D87F8EE520E2DDE316B61CC5A8F4AA1B70BC28B107E9E166205B889DD612583E8346B95&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210905165155> (Accessed: 5 September 2021).
- Martijn Smit *et al.* (2011) ‘Exploratory Spatial Data Analysis: Why, How and What it shows us.’ Available at: http://project2.zalf.de/spard/downloads/SPARD_D4.2_ESDA.pdf (Accessed: 25 August 2021).
- Martin, P. (1998) ‘Can Regional Policies Affect Growth and Geography in Europe?’, *World Economy*, 21(6), pp. 757–774. doi: 10.1111/1467-9701.00162.
- Maynou, L. *et al.* (2016) ‘The Impact of Structural and Cohesion Funds on Eurozone Convergence, 1990–2010’, *Regional Studies*, 50(7), pp. 1127–1139. doi: 10.1080/00343404.2014.965137.
- Midelfart-Knarvik, K. H. and Overman, H. G. (2002) ‘Delocation and European integration: Is structural spending justified?’, *Economic Policy*, (35), pp. 321–359. doi: 10.1111/1468-0327.00091.
- Miller, H. J. (2004) *Tobler’s First Law and Spatial Analysis on JSTOR*. Available at: https://www.jstor.org/stable/3693985?seq=1#metadata_info_tab_contents (Accessed: 27 August 2021).
- Mohl, P. *et al.* (2010) ‘Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches’, *Regional Science and Urban Economics*, 40(5), pp. 353–365. Available at: <https://econpapers.repec.org/RePEc:eee:regeco:v:40:y:2010:i:5:p:353-365> (Accessed: 7 September 2021).
- Mohl, P. and Hagen, T. (2009) *Do EU structural funds promote regional growth? Evidence from various panel data approaches, Paper submitted to the 24th Annual Congress of the EEA*. Available at: <http://www.ub.edu/sea2009.com/Papers/117.pdf> (Accessed: 5 September 2021).
- OECD-Greece (2020) ‘Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας μετά το 2020 Αξιολόγηση και συστάσεις’.
- Percoco, M. (2017) ‘Impact of European Cohesion Policy on regional growth: does local economic structure matter?’, *Regional Studies*, 51(6), pp. 833–843. doi: 10.1080/00343404.2016.1213382.
- Porter, M. E. (2000) ‘Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy’, *Economic Development Quarterly*, 14(1), pp. 15–34. doi: 10.1177/089124240001400105.
- Psycharis, Y., Tselios, V. and Pantazis, P. (2020) ‘The contribution of Cohesion Funds and nationally funded public investment to regional growth: evidence from Greece’, *Regional Studies*, 54(1), pp. 95–105. doi: 10.1080/00343404.2018.1525696.

Puigcerver-Peñalver, M.-C. (2004) 'The Impact of Structural Funds Policy on European Regions Growth. A Theoretical and Empirical Approach'. Available at: <http://fmwww.bc.edu/RePEc/esLATM04/up.23143.1081937884.pdf> (Accessed: 5 September 2021).

Puigcerver-Peñalver, M.-C. (2007) 'The Impact of Structural Funds Policy on European Regions' Growth Regions' Growth. A Theoretical and Empirical Approach', *The European Journal of Comparative Economics*, 4(2), pp. 179–208. Available at: <http://eaces.liuc.it> (Accessed: 5 September 2021).

Ramajo, J. *et al.* (2005) 'Spatial heterogeneity and interregional spillovers in the European Union: Do cohesion policies encourage convergence across regions?', *European Economic Review*, 52(3), pp. 551–567. doi: 10.1016/J.EUROECOREV.2007.05.006.

Rodríguez-Pose, A. and Fratesi, U. (2007) 'Between Development and Social Policies: The Impact of European Structural Funds in Objective 1 Regions', <https://doi.org/10.1080/00343400310001632226>, 38(1), pp. 97–113. doi: 10.1080/00343400310001632226.

Rodríguez-Pose, A. and Tselios, V. (2011) 'Mapping the European regional educational distribution', *European Urban and Regional Studies*, 18(4), pp. 358–374. doi: 10.1177/0969776411399345.

Rogerson, P. A. (2010) *Statistical Methods for Geography: A Student's Guide - Peter A Rogerson - Βιβλία Google*. Available at: https://books.google.gr/books?id=Zz69Ab8i0QsC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Accessed: 25 August 2021).

Solow, R. M. (1956) 'A Contribution to the Theory of Economic Growth', *Source: The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), pp. 65–94. Available at: <http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf> (Accessed: 5 September 2021).

Sotiriou, A. and Tsiapa, M. (2015) 'The asymmetric influence of structural funds on regional growth in Greece', *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33(4), pp. 863–881. doi: 10.1177/0263774X15603905.

Themes - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή (no date). Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/ (Accessed: 24 May 2021).

Tsiapa, M. (2019) 'Adjustment mechanisms of Greek regions in export activity during the economic crisis of 2008–2012', *Papers in Regional Science*, 98(2), pp. 621–639. doi: 10.1111/pirs.12367.

Γκάγκα, Α. (2012) '«ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ»'. Available at: <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/5446/1/Δ.Δ.ΓΚΑΓΚΑ.ΑΡΙΣΤΕΑ.pdf> (Accessed: 27 August 2021).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007) 'Αναπτυσσόμενες περιφέρειες, αναπτυσσόμενη Ευρώπη', *Αναπτυσσόμενες περιφέρειες, αναπτυσσόμενη Ευρώπη*, Τέταρτη έκ. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion4/pdf/4cr_el.pdf (Accessed: 10 August 2021).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) 'ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΔΙΑΘΡΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΤΑΜΕΙΑ 2014-2020', pp. 1–418. doi: 10.2776/145.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017) 'Η περιφέρειά μου, η Ευρώπη μου, το μέλλον μας', *7η έκθεση για την οικονομική, την κοινωνική και την εδαφική συνοχή*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (no date) *Ιστορία της πολιτικής - Περιφερειακή πολιτική - Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/what/history/ (Accessed: 31 May 2021).

Καλογήρου, Σ. (2015) *Χωρική Αυτοσυσχέτιση*. Athens: Εκδόσεις Κάλλιπος. Available at: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5032> (Accessed: 25 August 2021).

Περιφέρεια Αττικής (2021) *Όργανα και Οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Available at: http://www.patt.gov.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=14472&Itemid=420 (Accessed: 13 July 2021).

Πολιτική Συνοχής της ΕΕ 2014-2020 (2014). Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/basic/basic_2014_el.pdf (Accessed: 31 May 2021).

‘Συνθήκη της Λισσαβώνας 13 Δεκεμβρίου 2007’ (2007) *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (C 306). Available at: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML> (Accessed: 31 May 2021).